پەراوێزەکان

1. سەمیر خەلیل "نوقوم بون لەکەنداوی درۆدا" دا، رۆژنامەی "ئەندیپێندنت" 25/ ئاب / 1990، ل 28.

2. بۆ ئەوەی لەفەرەج فۆدە تێبگەین، بڕوانە عادل دەروێش، رۆژنامەی "ئەندیپێندنت"، 10 / حوزەیرانی / 1992.

3. کتێبی "فێرگە یەهودی و ئێرانیەکان لەعراق" دا، (بەغدا، 1984). ئەم کتێبەی فازیل ئەلبەراك، لەبەشی یەکەمی کتێبی " کۆماری ترس" گفتوگۆی لەسەر کراوە.

4ـ لەسەرچاوە عراقییەکان لەبەغدا وەرگیراوە، پاشان رۆژنامەیەکی لەندەنی بەناوبانگ کەرێگەنادات سەرچاوەکان ئاماژەی پێبدەن، لەتشرینی یەکەم بلاویکردەوە.

5ـ وێنە ئێرانییەکە جۆرێکی باش و مایەی سەرسوڕمانە و لەژێرناوی"جمهوری وحش"، لەوەرگێرانی ئەحمەد تەدەیین (تاران 1992) بلاوبۆتەوە، هەروەها قەرزارباری هاوڕێ "سدیق هۆشەنگ شەهابی" ـ یم کەوێنەیەکی بۆ دەستەبەرکردم و چەند پەرەگرافێکیشی بۆ وەرگێرام. وەرگێر لەپێشەکێکەیدا خوێنەر لەسەر فرەیی زانیاریم لەسەر عراق ئاگادار دەکاتەوە، بەلام لەبەر بەرزی ئاستی هوشیاری خوێنەری ئێرانی بەپێویستی نەزانیوە قسە لەسەر بێئاگایم بکات لەسەر ئەو شتانەی پەیوەندی بەکۆماری ئیسلامی ئێرانەوە هەیە. بۆ نمونە هەرجارەی بەراوردێکم لەنێوان دلڕەقی سەدام و دلڕەقی خومەینی کردبێت لەکاتی شەڕی عراق ـ ئێران دا، ئەوا سەرەرای ئەوەی بیرۆکەکەی بەئەمانەت و وەك خۆی وەرگێڕاوە، ئنجا هاتوە لەپێش نوسینی هەرناوێکی خومەینی وشەی ئیمامی لەبەردەمی خستۆتە نێودوو کەوانەوە، بۆیە لێرەدا جێگەی خۆیەتی ئاماژە بەخراپی باری وەرگێران بدرێ لەولاتە عەرەبیەکاندا بەبەراورد لەگەل ئەو بایەخەی بەوەرگێڕانە ئێرانەکە دراوە، هەروەها چۆنێتی بەرهەمهێنانی کتێبەکە زۆر بەرزترە لەچۆنێتی هەرسێ وێنە عەرەبیەکە.

6. بڕوانە وتارەکەی حەبیبی لەرۆژنامەی عەرەبی زوبان "ئەلقودس ئەلعەرەبی" کەلە لەندەن دەردەچێت، 20 / ئازار / 1991.

7. سەمیر خەلیل، "نیویۆرك تایمز"، 27 / ئازار / 1991.

8. بڕوانە بەشی شەشەم، "یادکردنەوەی دلڕەقی"، پەراوێزی یەك.

9. وێستگەی بی. بی. سی، کۆمەلێك فیلمی دیکۆمێنتی لەفیلمێکدا بەناونیشانی "ئێفرێمان"، لەدەرهێنانی گوین رۆبەرتس دەرهێناوە، بۆ یەکەمجار لە 12 / کانونی دوەم / 1992 لەبریتانیا نمایش کرا، هەروەها لەولاتە یەکگرتوەکانیش بەرنامەی "فرونت لاین"، لە 31 / ئازار / 1992 لەژێر ناوی " کێلگەی کوشتنەکانی سەدام حوسەین " نمایشی کردوە.

10. "ئەلقودس ئەلعەرەبی" بەشی یەکەم چۆن کتێبی " کۆماری ترس" بو بەئەفسانە؟، لە 5 / شوبات / 1992 بلاوبۆتەوە، "ناونیشانی وتارەکەی لەئەسڵەوە وەرگیراوە". بەشی دووەم "دۆزەخی زەین لەنائومێدییەوە سەرهەڵدەدا"، 6 / شوبات / 1992 بلاوبۆتەوە، بەلام حەدیدی سەبارەت بەناونیشانی وتارەکەی داندەنێت بەوەی لەرەخنەکردنی هەڵوێستی سیاسیمەوە وەریگرتوە کەلەئازاری / 1992 ئەسکەندەر کۆکبرن لەگۆڤاری "نیوستایتسمان ئەند سۆسێتی" لەسەری نوسیوە.

11ـ بڕوانە چاوپێکەوتنەکەی سەعید لەگەڵ "بەربەرا هارلۆ" بەناونیشانی "روناکبیران و جەنگ"، راپۆرتی میریب، ژمارە 171 (تەموز و ئابی / 1991)، ل 16و18.

12. خۆم بەقەرزاربارى "لەتیف رەشید" دەزانم، لەبەرئەوەی یەکەم کەس بو لەسەر ئەنفال کۆپی فایلەکانی ئەمنی پێدام، لەگەڵ د. بەرهەم، چونکە ئەویش گەلێك بەڵگەنامەی دی پێدام کە بۆ پشتراستکردنەوەی بەسەرهاتەکەی تەیمور زۆر گرنگ بون، هەروەها زۆر سوپاسگوزاری شۆرش رەسوڵ، وەرگێڕی قسەکانی تەیمور دەکەم، ئەمە سەرباری ئەوەی شۆرش لیستێکی بەناوی 7558 کوردی ئەنفال کراو ئامادەکردبو. شۆرش لەپێش داگیرکردنی کوێت سەردانی عراقی کرد و خۆی روبەروی مەترسی گەورە کردەوە و بەشێوازێکی نهێنی دزەی بەو لیستە کرد و پێشکەشی رێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی کرد. ئێستا شۆرش لە لەندەن جیگیر بوە و هەر خۆیشی بەسەرهاتەکەی بۆ رێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی گێرایەوە، بەلام بەسەرهاتەکەی نامۆ بو، تەنانەت ئەگەر ئاستی دڵڕەقی بەعسیش لەبەرچابگیرێت، بۆیە لەکانونی دووەمی / 1991 دا چاوپێکەوتنی لەگەڵ رێکخراوەکە نەکرد، چونکە هەستی دەکرد کەس باوەری پێناکات. وەك ئەوەی دزێوی تاوانەکە لەسەر ئەو کەسانە بکەوێتەوە کە زانینی ئەو شتانە دەکەن بەپیشەی خۆیان و باوەر بەماقولی روداوەکە دەهێنن. شۆرش بەرێکەوتێکی نائاسایی بیریکەوتەوە ناوی تەیمور عەبدوڵلا، کەساڵی 1978 لەگوندی کولەجۆ لەدایك بوە، لەنێو لیستی خەڵکە بێسەروشوێنەکانی ئەنفالدا هاتوە. لەوەش زیاتر من تۆمارگەیەکی رەسمی "گوندە روخاوەکانم" هەیە و ناوی قەڵای کولەجۆی تیایە. تەیمور بەبێ ئەوەی پێی بزانێت قوربانی شتێکی گەورەتر بو، بەلام بەرێکەیەکی سەرسوڕهێنەر لەپرۆسە کۆمەڵ کوژەکەی ساڵی 1988 ـ ی حزبی بەعس رزگاری بو، ئەوە پرۆسەیەی ناوی "ئەنفال" ـ ی لێنرابو.

13. پریمۆ لیفی "خنکاو و رزگاربوەکان"، (نیویۆرك : ڤینتاج بۆکس، 1989)، ل 12.

بەشی یەکەم

1 ـ خەلیل

1. لەهاوینی 1991، لەلەندەن چاوپێکەوتنم لەگەڵ خەلیل سازکرد.

2. " سەندەی تەلەگراف "، 3 / ئازار / 1991، ل 17.

www.dengekan.com

3. لەبەشی دوەمی بەسەرهاتی روداوەکان لەعراق یا هەروەك عراقیەکان پێی دەڵێن "راپەڕین"، لەشاری بەسرەی باشوری عراق دەستی پێکرد، ئەو رۆژەی شەڕی کەنداو کۆتایی پێهات، واتە 28 / شوبات / 1991.

4ـ سێ راپۆرتی گرنگ سەرچاوەی ئاماژەکردنەکانە : فایلی "ئۆتۆستڕادی دۆزەخ" یا ئەوەی گۆڤاری "نیو ستایتسمان" لە 21 / حوزەیران / 1991 بڵاویکردۆتەوە، وتارێکی "جوڵی فلینت"، "سیمای راستەقینەی جەنگ"، رۆژنامەی "ئۆبزێرڤە"، 3 / ئازار / 1991، وتاری "مایکڵ کێلی"، "قەتلوعامی سەر رێگەیەکی لەبیرکراو"، رۆژنامەی " گاردیان"، 11 / نیسان / 1991.

5. کێلی " قەتلوعامی سەر رێگەیەکی لەبیرکراو ".

6. رۆبەرت فیسك "تۆقاندن و کاولکردن و ریسوایی شێوازی سەدام بون بۆ وێرانکرد"، رۆژنامەی "ئەندیپێندنت"، 2 / ئازار / 1991.

7. گاردیان، 2 / ئازار / 1991، وتاری " لاشە سوتاوەکان ئۆتۆستراد دادەپۆشن ".

8. رستەی " ماجیدەی عراقی " بۆ یەکەمجار لەشەڕی عراق ـ ئێران داهێنرا، ئەویش بۆ بەرز ڕاگرتنی ئەو ژنە عراقیانەی مناڵە گوێڕاڵەکانیان لەپێناوی عراق بەکوشت دەدا. عراقییەکی قۆشمەچی سەبارەت بەو کچە نەدارە عراقیانەی لەدوای شەڕی کەنداو بەپۆل بۆ عەمان دەچون و بەمەبەستی پارە کۆکردنەوە کاری لەشفرۆشیان دەکرد، دەڵێت : "ماجیدەیەکی عراقی بەدینارێکی ئوردونی". پاشان حکومەتی عراق بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە قانونێکی دەرکرد کە رێگەی نەدەدا هیچ ژنێك بەتەنها سەفەر بکات. لەکاتی شەڕی کەنداودا زۆرێك لەعەرەبەکان پێیان وابو شەرەفی عەرەب لەمەحەکدایە، بۆیە وەك پاساوێك بەکاریاندەهێنا بۆ ئەوەی پشتگیری لەرژێمی عراق بکەن. دەستەواژەی "ماجیدەی عراقی"، سەدام حوسەین لەنەزمی شەرەف و ریسوایی تەقلیدییەوە وەرگیراوە. لەبەشی نۆیەمدا لەژێرناونیشانی "دیمەنەکانی دڵڕەقی و بێدەنگی" کردەوە دڕندانەکانی لەدژی ژنی عەرەب باسدەکەین.

9ـ رۆبەرت فیسك، هێندێك لەباشترین راپۆرتی رۆژنامەنوسی لەسەر ئەم بابەتە نوسیوە، بەدڵنیاییەوە هاوسۆزی لەگەڵ هێزەکانی هاوپەیمانان نەبو. "چەند رۆژێك لەدوای رزگارکردنی کوێت، زۆرێك لەرۆژنامەنوسان، بەخۆشمەوە لەسەر رەفتاری شەڕئەنگیز و شەیتانیانەی دەستەڵاتی سەربازی عراق لەکوێت توشی شۆك بوین، چونکە تالان و شەڕەخۆری و لەسێدارەدان و ئەشکەنجەدان لەچلەپۆپەدا بو. مناڵیان لەبەرچاوی کەسوکاری دەکوشت و درێڵ (بریمە) یان بۆ هەڵواسینی خەڵکی بەکاردەهێنا. ئەو کارانە سەرەتا لەپروپاگەندەی شەڕی نمونەیی دەچو. بۆیە باوەڕم بەو شتانە نەدەکرد تا لاشەکانم لەکۆڵەری تایبەت بەچاونەبینی کە دەست وقاچ و چاویان کونکرابو ". 21 / حوزەیران / 1991، گۆڤاری "نیو ستایتسمان ئەند سۆسێتی"، ل 27. هەروەها بروانە وتارێکی بەناوی "شتێکی دڕندە سەردانی کوێتی کرد"، رۆژنامەی "ئەندپێندن"، 28 / شوبات / 1991.

10. ئیسحاق بن نیر "تا تو ئۆن "، (تەلئەبیب : تساد هاتفیز)، ل 80 ـ 81، سوپاس و پێزانیم بۆ ئەمانۆیل و ئەلیزا فەرگون و میس خوری هەیە کەئەم بەسەرهاتەیان بۆ باسکردم و چەند برگەیەکیشیان لێی وەرگێڕا.

11. لەبەرواری 6 / شوبات / 1991، ڕۆژنامەی لۆمۆند وتارێکی مونسیف مەرزوقی بەناوی "ڕۆژئاوای چەواشەکار" بڵاوکردەوە.

12. کتێبی کیڤن دۆبرز، مافەکانی مرۆڤ لەرۆژهەڵاتی ناوەراستدا "دەنگە عەرەبیەکان"، (بیرکلی : چاپەمەنیەکانی زانکۆی کالیفۆرنیا، 1991) ل 166 ـ 167.

13. عەبدولرەحمان مونیف "چ جهانێك دەبێت؟ روناکبیرانی عەرەب و سیستمی نێودەوڵەتی نویْ"، " گەڕانەوەی کۆلۆنیالیزم : لەداگیرکردنی کولتورییەوە بۆ شەڕی کەنداو"، بەپێنوسی کۆمەڵێك نوسەر نوسراوە (لەندەن، خانەی پەخشی ریاز ئەلرەیس، 1991) ل 40.

14ـ لە ئەستۆنان بەتەنها عەرەب ناگرێتەوە. هێندێك تێکۆشەری نەیاری جەنگ لەولآتەیەگرتوەکاندا بەتەواوەتی لەم مەسەلەیە رۆچوبون. بۆنمونە بروانە کاریکاتۆری ئابروبەر لەگۆڤاری زێد (حوزەیران) 1991، ل 19، کوێتیەکی قەڵەو لەبەردەم بیرە نەوت بەشێوەیەکی قێزەون و رەفتار شەرئەنگیز پاڵی بەئۆتۆمۆبیلە مێرسیدیسەکەی داوەتەوە (ژن و کچە پەچەکراوەکانیشی لەئۆتۆموبیلەکە بون)، کوردێکی ریوەڵەی سیما ناشیرینیش کە ژن و کچەکەی لەپشتەوەیە بەجلی کوردییەوە لەتەنیشتیەوە راوەستاوە. نیگارکێشەکە مەبەستی هەرچییەك بێت ئەوا وێنە کاریکاتۆرەکەی سوکایەتی بەکوێتی و کورد دەکات.

15. بگەڕێرەوە بۆ نوسینەکەی نوسەری عراقی خالید قەشتینی لەکتێبی "گاڵتەجاری سیاسی لەکن عەرەب"، (لەندەن کۆرنت بۆکس، 1985) ل 59.

16. حازم ساغیە ـ یەی نوسەر و هاوریْ قسەی لەسەر ئەم خاڵە کردوە : شیکردنەوەی ئەم دیاردەیە پێویستی بەهاوبەندییەکی سۆسیۆلۆجی هەیە، هاوبەندییەك گەشەکردنی خودکاری دڵڕەقی دەستنیشان بکات کە زۆرێك لەعەرەبەکان لەکاتی شەڕی کەنداودا بەرامبەر بەکوێتیەکان دەریاندەبڕی. هەجوکردن لەدەستەواژەکانی دیاردەی مێژوو ـ سۆسیۆلۆجیای "دەمارگیرییە"و لەکاتی قەیران یا لاوازییەکاندا بەشێوەیەکی ترسناك گەورە دەبێت. مێژونوسی گەورەی عەرەب ئیبن خەلدون لەشیکردنەوەی گەشەکردن و داروخانی ئیمپراتۆرێتی ئیسلامی لەسەدەی رابردو لێزانانە دەمارگیرێتی بەکارهێناوە. ساغیە لەنامەیەکی شەخسیدا ئەم سەرنجانەشی خستۆتەپاڵ ئەو بەڵگانەی لەم بەشەدا پێشکەشی کردوە : هەجوکردن بەشێوەیەکی بنەرەتی لەپێش موتەنەبیو تەنانەت لەپێش ئیسلامیشەوە هەبوە. هەجوکردن لەگەڵ گوزارشتکردنی دەمارگیری لەخۆی لەدایك بوە، ئنجا ئامانجی کۆکردنەوەی تەوژمێك بوە لەدوای لاوازبونی ئەو "یەکگرتنە"ی لەئیسلام کەوتەوە (شاعیرانی

ئەلفەرزدەق و ئەلئەختەل لەسەردەمی بەنی ئومییە دیاردەیەکی نمونەییە). لەمەش زیاتر پێم وایە دەمارگیری لەدژی کوێتیەکان دیاردەیەکی ئاڵۆزە و لەهەبونی جیاوازییەکی گەورە لەدەوڵەمەندی سەرچاوە دەگرێ کە بەهۆی پارەی پیترۆڵەوە دروست بوە، کەواتە دەمارگیری لەسایەی کولتورێکدا کەپێ لەسەر بنەچەو خێڵ دادەگرێ، چەند گروپێك دەکاتە دژی چەند گروپێکی دی. چ دەبێت ئەگەر ئێرەییش بخەینە پاڵ ئەم هاوکێشە تەڤێنراوە؟ ئەمرۆ هەجوکردن لەنیشتمانی عەرەبیدا لەم بۆگەنەوە دەپاڵیورێت.

17ـ ئەم هەڵسەنگاندنە بۆ قەبانییە، بڕوانە "سەلما خەزرا ئەلجەیوسی"، "ئاراستە و بزوتنەوەکانی شیعری نوێ"، (لیدن : أ. ج برێڵ 1977)، جلدی 2 ل 664.

18. نزار قەبانی "ئەبوجەهل فلیت ستریت دەکڕێت"، گۆڤاری مانگانەی لەندەنی " ئەلناقد"، ژمارە 10 / نیسان / 1989، ل 10.

19. قەسیدەی " بۆچی دەنوسم؟ "، لەکتێبی نزار قەبانی ئەو "قەسیدانەی رقی لێهەڵگیراوە"، (ئەلقودس : ئاژانسی ئەبوعەرەفە)، ل 14.

20ـ لەپێناوی نمونەیەکی دی، بڕوانە وتارێکی نزار قەبانی لە " ئەلحەیات "، 11/تەموز/1992، لەو بۆنەیە شاعیر ئاماژە بەگاڵتەجاری عەرەب دەکات لەسیستمی نوێی جهاندا. بەڵام ئەو وێنەیەی سەبارەت بەوەسفکردنی رەگەزپەرستی رۆژئاوا لەزەینی شاعیر زرنگەی دێت زۆر گرنگترە لەو هەمو شتانەی لەسەر خودی بابەتەکە دەیڵێت. ئەوەی عەرەب پێشبینی نەدەکرد لەدوای ئەوەی دارونەداریان بۆ شەڕی کەنداو خەرج کرد، ئەوە بو لەدواتەمەنیاندا ببن بەخەڵکی سیریلانکا.. رەنگە خەونیان بەئەمریکایی یا بریتانی یا فەرەنسی یا سویدی یا دانیمارکی بونی خۆیانەوە بینیبێت، یا لەوپەری ناچاری بەقوبرسی بونەوە بینیبێت، کەچی لەجیاتی ئەوە جهانی یەکەم سورە لەسەر ئەوەی وەك خەڵکی سیریلانکا مامەڵەیان لەتەکدا بکات کەشاعیر زۆربەسوك و ریسوایان دەزانێ، لەبەرئەوەی "عەرز دەسڕنەوە"، "قاپوقاچاخ دەشۆن" و وەختی خۆیان بە بەخێوکردنی مناڵانەوە بەسەر دەبەن. شاعیر لەنیوەی وتارەکەیدا قسە لەسەربۆنی مرۆڤ دەکات کەچۆن بۆ نمونە لەوڵاتێکی وەك فەرەنسا دەبێتە هۆی دەرکردن یا گرتن یا دادگاییکردنی. هەرچەندە قەبانی قەشمەری دەکات، بەڵام بۆ سەڵماندنی فیکرەکەی بەردەوام دەبێت و دەڵێت: لەکاتێکدا نیوەی ئوروپاییەکان لەژورێکدا لەگەڵ سەگەکانیان دەخەون ولەقاپێکدا نانیان لەگەڵ دەخۆن و لەسەر نوێنێك دەخەون، کەچی ئاینی ئیسلام لەسەر پاکی جەستە و روح بونیات نراوە. بەڵام نوسەری سعودی غازی ئەلقوسەیبی لە13 / تەموز / 1992 لە رۆژنامەی "ئەلحەیات" وتارێکی بەپێزی پڕ لەتوانجی سوکی لەسەر بڵاوکردۆتەوە.

21. بۆ نمونە بڕوانە وتارێکی بەپێزی لێکۆڵیاری رەشپێستی ئەمریکی "هێنری لویس گایتز"، "دیماگۆگیەتی رەش و زانا ساختەچیەکان"، نیویۆرك تایمز، 20 / تەموز / 1992.

22. نزار قەبانی " ئەلناقد "، ژمارە 33 (ئازار / 1991)، ل 6 ـ 7. وشەی نیشتمانی قەبانی بەزەحمەت ماناکانی بۆ زمانی ئینگلیزی دەگوێزرێتەوە. وشەی نیشتمان بەمانا کلاسیکییەکەی لەزمانی ئینگلیزی بە وشەی "هوم" دێت کەپەیوەستی بەیادەوەری خێزان و شوێنی لەدایك بونەوە هەیە. ئەم مانایە لەسەدەی نۆزدەهەمدا گۆڕا بەمانای "پاتری" فرەنسی یا "فازولند" ئەڵمانی یا وڵات بەمانا فراوانەکەی. بەڵام هەمیشە ئاماژە بەوشوێنە دەکات کە مرۆڤ بەشێوازێکی زۆر عاتیفانە پەیوەستی پێوەی هەیە. رەنگە ئەو شوێنە سوریا یا میسر بێت یا دەشێت زۆربەی جهانی عەرەبی "نیشتمانی عەرەبی" بێت. بەناوەرۆکدا بەجوانی دیارە قەبانی مەبەستی ئەم دوا تەفسیرەیە (ئەو نوسەر و لێکۆڵەریانەی سەبارەت بەقەیرانی کەنداو لەبەشی دوەمدا گفتوگۆ لەسەر بیرورایان کراوە، بۆهەمان مەبەست بەکاریان هێناوە).

23. نزار قەبانی " ئەلناقد "، ژمارە 35 (ئایار / 1991)، ل 4 ـ 7.

24ـ " ئەلفبا "، ژمارە 814، 2 / ئایار / 1984، لەهەمان ژمارەشدا نامەیەکی زەلیلانەی سوعاد ئەلسەباح بلاوبۆتەوە. سوعاد یەکێکە لەبنەماڵەی دەستەڵاتداری کوێت و بەرگری لەکێشەی نەتەوایەتی چەپرەوانە (پێشکەوتوخواز) دەکات. عەبدئەلوەهاب ئەلبەیاتی شاعیرێکی عراقیە و وەك نزار قەبانی و رۆجێ گارودی، نوسەری فرەنسی چەپڕەو و شارەزا لەکاروباری رۆژهەڵاتی ناوەراست، ئەهەلی قەڵەمە.

25ـ لەتشرینی یەکەم / 1992، لەوڵاتەیەکگرتوەکان چاوپێکەوتنم لەگەڵ حەنان (ناوێکی خوازراوە) کرد.

2 ـ ئەبو حەیدەر

1. خەلیل دەفتەری یادەوەرییەکانی ئەو ئەفسەرەی پێدام، بەڵام لەبەر هۆی بەجێ ناتوانم ناوی ئاشکرا بکەم. لێرەدا ئەوەی گرنگ بێت ئاماژە بەنوسێنێکی وەزیری ناوخۆ دەدەم کە 2 / ئاب / 1990 دا کۆبونەوەیەکی تایبەتی لەگەڵ ئەفسەرانی ئەمندا کردوە لەپێش ئەوەی رەوانەی کوێت بکرێن : " دەرۆن بۆ کوێت، ئەویش پاریزگایەکە وەك هەر پارێزگایەکی دی عراق ". بەوشەیەکی دی، حزبی بەعس بەدرێژایی ماوەی داگیرکردن دەیویست کوێت بەعراقەوە بلکێنێت. ئەوەش بریارێکی سەرپێی نەبو. سەدام لەدوای پەرەسەندنی قەیرانی کوێتدا بڕیاری لەسەر دابێت. سەبارەت بەسیاسەتی بەعس لەراگواستنی عەرەبی زۆلکاوەکان بۆ ئۆردوگای نیشتەجێ کردن لەراگواستنی هەزاران کوردی ساڵانی هەشتاکان دەچو، بڕوانە وتارەکەی پاتریك کۆکبرن، "تەوژم لەدژی عەرەبی زۆلکاوەکان دەگۆڕێت"، رۆژنامەی "ئەندیپێندنت"، 7 / ئایار / 1992.

2. کتێبی " لەمەنزلگەی جەنگ " ی جۆن سیمبسون، (لەندەن : ئارۆبۆکس، 1991)، ل357.

3ـ حەبیب (ناوێکی خوازراوە)، لەهاوینی 1991، لەرێگەی هاوکارێکمەوە کەنایەوێت ناوی بنوسرێت لەئوروپا چاوپێکەوتنم لەگەڵ سازکرد. لەدوای بینینی و لەسەر رۆشنایی قسەکانی چاوپێکەوتنەکەم نوسیەوە.

4ـ لەکرۆنۆلۆجیای راپەرینەوە وەرگیراوە کە دەزگای خووئی لەلەندەن دایناوە. بەپێی ئەو کرۆنۆلۆجیایە روداوەکانی گۆرەپانی سەعد لەکاتژمێری 30و4 پاش نیوەرۆی 28/ شوبات دەستی پێکرد (واتە پێش راگەیاندنی ئاگربەسی شەڕی کەنداو بەشێوەیەکی رەسمی)، بەڵام بەپێی دەنگوباسەکانی دی، سەرلەبەیانی ئازار / 1991 دەستی پێکردوە.

5. راپۆرتی پاتریك بیشوب، رۆژنامەی " دەیلی تەلەگراف "، 2 / ئازار / 1991.

6. خۆم بەڤەرزاری زوهێر حەمادی دەزانم کە بەکازم ئەلرەیسان ـ ی ناساندم. لە18 / حوزەیران / 1992 لەڤییەنا چاوپێکەوتنم لەگەڵ سازکرد.

7. راگواستنی شیعەکانی عراق بۆ ئێران لەساڵی 1971 ـ وە دەستی پێکرد، ئەوانەی یەکەمجار راگوێزران کەسانێك بون تائەو کاتەش پاسپۆرتی ئێرانیان هەبو، هەرچەندە باو و باپیرانیان لەدایك بوی عراق بون و لەژێرچەتری ئیمپراتۆرێتی عوسمانی کاروگوزەرانیان بەسەر دەبرد. لەهەڵمەتی یەکەمدا بەدەیان هەزار کەس (رەنگە لە 980 هەزار کەس تێپەربکات) راگوێزران، و زۆربەشیان کوردی فەیلی (کوردی شیعە) بون.هەڵمەتی دوەم ناوچەکانی دەوروبەری بەغدای گرتەوە : قەنبەر عەلی، قەشلە، باب ئەلشێخ، قەهوەت شەکر، ئەلخەلانی و عەقد ئەلئەکراد. ئنجا هێدی هێدی هەڵمەتەکانی راگواستن کەمبووە و رەنگە بەتەواوەتیش راگیرابێت. لە 6 / نیسان / 1980 لەناکاو سەرلەنوێ راگواستن دەستی پێکردەوە، بەڵام ئەمجارەیان لەسەر ئاستێکی زۆر بەرزتر دەستی پێکردەوە. رۆژانە 5 ـ 6 هەزار کەسیان بەلۆری لەسەر سنورەکانی ئێران بەرەڵلادەکرد. لەو شەپۆلی راگواستنەدا ئەو کەسانەش بەرکەوتن کەرەگەزنامەی عیراقیان هەبو، بەبیانوی ئەوەی بەرەچەڵەك ئێرانی بون. بەمشێوەیە بەسەدان هەزار کەس لەساڵانی هەشتاکان راگوێزران (ژمارەی راگوێزراوەکان خۆی لە 200 ـ 400 هەزار کەس دەدا). سەرەتا حکومەتی ئێران ئاماری لەسەر راگوێزراوەکان بڵاودەکردەوە، بەڵام پاش ماوەیەك ئەو کارەی راگرت. ئەو ژمارەیەی حکومەتی ئێران بەرەسمی بڵاویکردۆتەوە دەگاتە 165 هەزار کەس و بەهەزارانی تریش لەپێش گرتنیان رایانکرد. ژمارەی ئەو کەسانەی رەگەزنامەی عراقیان هەیە و نیشانەی بەرەچەڵەك ئێرانی لەسەرە بەملیونێك کەس دەخەملێنرێ. خۆم بەڤەرزاری "زیا کاشی" دەزانم کەوردەکاری هەڵمەتی راگواستنەکەی بۆ باسکردم، بەڵام بەدبەختانە بەشێوەیەکی زانستی و تەنانەت لەسەر ئاستی خوارئاساییش لەبەردەستدا نیە.

8ـ ئەنفال ناوێکی موجەفەری پرۆسەیەکی حکومەتی عراقە کەلەساڵی 1988 لەدژی گوندنشینە کوردەکانی کوردستانی عراق ئەنجامیدا. روداو و بەسەرهاتی ئەو هەڵمەتە لەبەشی پێنجەمدا "تەیمور" بەتەواوەتی باسکراوە.

9. فاتیمە (ناوێکی خوازراوە)، لەهاوینی 1991 لە لەندەن چاوم پێی کەوت.

10. لەرێگەی غانم جەوادەوە چاوپێکەوتنم لەگەڵ ئەبوحەیدەر سازد، چونکە هەوڵ و کۆششێکی زۆری دا زانیاریم لەسەر راپەڕین بۆ کۆبکاتەوە، بۆیە ئەگەر بڕوا و متمانەی غانم نەبوایە نەمدەتوانی ئەم بەشە بنوسم. لەهاوینی 1991 دا چاوپێکەوتنم لەگەڵ ئەبوحەیدەر سازکرد.

11. لەو دروشمە گشتیانەی دی لەسەرچاوەی جیاوازەوە دەستم کەوت : "اللە أکبر"، "یاحسین" بو، هەروەها ئەو دروشمانەی لەسەر دیوارەکان نوسرابون بریتی بو لە : "لازعیم الاالحکیم"، (محەمەد باقر ئەلحەکیم، رێبەری باڵای ئەنجومەنی ئیسلامییە و لەئێران دادەنشێت)، "ثورة اسلامیة، لاشرقیة و لاغربیة". لەکاتی راپەڕیندا زۆرجاران سەدامیان بە "الطاغیة" ناوزەد دەکرد. الطاغیة، دەستەواژەیەکی قورئانیە و لەدوای ئەوەی خومەینی لەکاتی شۆرشی ئێران لەدژی شا بەکاریهێنا، بوە زاراوەیەکی میللی.

12ـ حکومەتی عراق یەکەکانی سوپا و حزبی بۆ قوتابخانەکان گواستبووە، چونکە لەلایەن هێزەکانی هاوپەیمانانەوە بۆردومان نەدەکران، بۆیە ئەو قوتابخانەیەی شاری نەجەف جێگەی پێکدادانێکی توند بو. ئەو بەسەرهات و گەواهیانە پەیڤینێکی تۆمارکراوی پێنج کاتژمێری شۆرشگێرەکانی شاری نەجەف بو، کەلەئێرانەوە روداوەکانی راپەڕینیان دەگێڕایەوە. لەدوای روداوەکانی راپەرین بەماوەیەکی کورت ئەم پەیڤینە بەمەبەستی بەبەڵگەکردنی تۆمارکراوە. شیعەیەکی عراقی کەنایەوێت ناوی بهێنرێت سێ کاسێتی ئەسڵی پێدام، بۆیە لێرە بەدواوە لەجیاتی ئەو سەرچاوەیە دەستەواژەی " کاسێتە ئێرانیەکان بەکاردەهێنم.

13. لەکاسێتە ئێرانیەکانەوە وەرگیراوە.

14. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر عەزیز عەلی بڕوانە بەشی (1)، " پێناسەی بێدەنگی ".

15. رەزا فەحام، شاعیرێکی میللی دییە و لەشاری نەجەف دەستگیر کرا و حوکمی بەسەرا درا، بەڵام نازانم چارەنوسی بەکوێ گەیشت. کاسێتە ئێرانیەکان.

16. بڕوانە وتارە نایابەکەی : "راپۆرتەکان پەردە لەسەر راپەرینی شیعەکانی عراق لادەبات. رۆژنامەی "وڵ ستریت جورناڵ"، 31 / کانونی یەکەم / 1991.

17ـ " تۆبە کردن " یەکێك بو لەو دەستەواژانەی راپەریوەکان بەکاریاندەهێنا. یەکێك لەراپەریوەکان دەڵێت : "لەبەرێز ... هەر کەسێك چەکەکەی تەسلیم بکات و تۆبەبکات، نابێت بکوژرێت. بەمشێوەیە خەڵکی گوروژمیان دەهێنا. خودا بەسەرەوە شاهید بێت، ئەفسەرێکی پلەیەك یەکێك بو لەو کەسانەی کە ژن و کورەکەی و ئامۆزاکی بەعسی هێنایان، چەکەکەی تەسلیم کرد و پەیمانیدا لەگەڵ راپەرین بێت. بەدڵنیاییەوە ئەو کەسە بەکەفالەتی خەڵکانی دی مایەوە". کاسێتە ئێرانیەکان. ئەمەش فەرهەنگی بەعس بو لەسەر تاوان و سزادان تابچوکترین وردەکاری، وەك ئەوەی

لەسەرەوە باسکراوە، بەمەبەستی سەلامەتی رەفتاری قوربانیەکە کەفالەت لەباقی ئەندامانی خێزانەکانی دی وەردەگیرێت.

18. ئەم بەسەرهاتە و گەلێکی دی لەکاسێتەئێرانیەکەدا هەیە.

19. فاتیمە (ناوێکی خوازراوە). بڕوانە پەراوێزی ژمارە ـ 9 ـ

20. لەکاسێتە ئێرانیەکەوە.

21. لەهاوینی 1991 چاوپێکەوتنم لەگەڵ ئەم بەرێزەی نەجەف کردوە، ولەکاتی راپەریندا رۆڵی سەرکردایەتی وازیدەکرد. یەکسەر لەدوای تۆمارکردنی دەستنوسی چاوپێکەوتنەکە ئەم مەنەلۆجەم رێکخستوە.

22ـ ریژیم بەشێوەیەکی بەربلاو دیاردەی تفکردن لەجەستە یا تفکردن لەو خەڵکانەی لەسەرپەتی سێدارەبون لەبەغدا پیادە دەکرد. ئەم دیاردەیە لە کانونی دوەم / 1969وە دەستی پێکرد کاتێك 17 عراقیان بەئاشکرا لەسێدارەدا ـ 13 کەسیان یەهودی عراقی بون ـ دواتریش 42 بازرگانیان لە 25 / تەموز / 1992 لەسێدارەدا و بەعسیەکان خەڵکیان ناچاردەکرد تفیان لێبکەن. تۆنی هۆرڤیتز، دانەری کتێبی "بەغدای بێنەخشە"، لەهاوینی / 1991 چاوپێکەوتنی لەگەڵ حەمید (ناوێکی خوازراوە) سازکردوە، بۆیە قەرزارباری ئەو پیاوەم کەرێگەی پێدام دەستنوسی چاوپێکەوتنەکەی بەکاربهێنم. حەمید دەڵێت هێندێك کەس رۆژنامەیەکی بچوکیان بەقەوارەی 3 تا 4 لاپەرەیی دەردەکرد کەدوا هەواڵەکانی راپەرین و چەند ئایەتیکی قورئانی لەخۆی گرتبو. زیاد لەسەرچاوەیەکەوە دەنگوباسی ئەو رۆژنامەیەم بیستوە، بەڵام بەدبەختانە هیچ ژمارەیەکم لێیان دەست نەکەوت.

23. فەتواکە لەبەرواری 18 / شەعبان / 1411 ـ ی کۆچی دەرچوە، واتە 5/ئازار/1991 ی زاینی.

24. لەکاسێتە ئێرانیەکانەوە.

25. حەبیب بەزاراوەیەکی عامی عراقی دەنگی سەدام بە "ماکل قازوق" وەسفدەکات.

26. ئاماژەیە بۆ محەمەد باقر ئەلحەکیم، سەرۆکی سیاسی ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی لەعراق کەلەتاران دادەنیشێت. ئەنجومەن لەساڵی 1982 دامەزراوە، نێوەندەکەی بەردەوام لەتاران بوە، ولەکاتی راپەرین دا رۆڵی گرنگی وازیکردوە. ئەم رێکخراوە کۆماری ئیسلامی ئێران بەبنکەی "شۆرشی ئیسلامی جهان" دادەنێت و ماوەیەکیش چەتری چەندین رێکخراوی ئیسلامی بو، بەڵام لەم ساڵانەی دواییەدا تەنها پەیوەندی بەئەلحەکیمەوە هەبو. بڕوانە جویس. ن. وایلی "بزوتنەوی ئیسلامی شیعەی عراق". (لەندەن ؛ بڵاوکراوەکانی لین راینەر، 1992)، ل 60.

27ـ لەهاوینی 1991 تۆنی هۆرڤیتز چاوپێکەوتنی لەگەڵ حەمید (ناوێکی خوازراوە) سازکردوە. بڕوانە پەراوێزی ژمارە 22.

28. ئەم چاوپێکەوتنەم لەئاب / 1991 دا لەگەڵ سەرکردەیەکی گەورەی بەری کوردستانی سازکردوە، بەڵام پێی باش بو ناوی نەهێنرێت.

29ـ هادی (ناوێکی خوازراوە) گەنجێکی تێکۆشەری کوردە و بەشداری لەرووداوەکان کردوە. بەسەرهات و رووداوەکانی بۆ نەبەز کەمال باسکردوە کەلە ئەیلولی / 1991 لەڤییەنا بۆ ئەم کتێبە چاوپێکەوتنی لەگەڵ کردوە. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ئۆردوگا زۆرەملییەکان بڕوانە بەشی پێنجەم "تەیمور".

30ـ یاداشتنامەکە لەکاتێکدا ئامادەکراوە کە کۆپتەرەکان وەرەقەیان فڕێ دەدایە خوارەوە و هەڕەشەی کیمیابارانی لە شارەکانی باشور دەکرد. زۆرێك لەپەنابەرانی باشور ئەو وەرەقانەیان دیوە، ویەکێکیشیان لەشاری دهۆك دەستی بەسەرا گیراوە کەئاراستەی شارەکانی نەجەف، کەربەلا، بەسرە، عیمارە و ناسریە کراوە. بەندی (7) لەبەڵگەنامەکە بریتیە لەو زانیارییە گشتیانەی ئاراستەی هەمو ئەمنی عراق کراوە و پەیوەندی بە "بەشی هونەری"یەوە هەیە"بەپێی ڕێنماییەکان و بەسەرپەرشتی ئەفسەری بەش، شێوازی هونەری بەکاردەهێنرێ". ئەم دەستەواژە روتوشکراوە مانای بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لەدژی خۆپێشاندەرە مەدەنییەکان دەگەیەنێت. هەمو گەواهینامەکان لەبەڵگەنامەکانی لای من هەیە.

31. نەبەز کەمال لەئەیلەلی 1991 لەڤییەنا چاوپێکەوتنی لەگەڵ سەروەر کردوە.

32ـ مجاهیدنی خەلق لەهەنگاوێکی پروپاگەندەی ئاوارتەدا کاسێتێکی ڤیدیوی باش تۆمارنەکراویان ناردوە بۆ ئەندامانی کۆنگریسی ئەمریکا، بەپێی ئەو کاسێتە پاسدارانی ئێران بەجلی کوردییەوە پەلاماری شارەکانی باکوریان داوە بەسلیمانیشەوە. مجاهیدین لەکاسێتەکەدا بانگەشەی بەرپەرچدانەوەی هێرشی ئێرانیەکان دەکەن و وێنەی ئەو کوردە عراقیانەشیان گرتوە کەبۆ بەرگری کردن لەرژێمی عراق بەدەستی مجاهیدین کوژراون. سەبارەت بەم رووداوە و سەرچاوەکانی راپەڕین لەباکوری عراقدا بڕوانە ئەو راپۆرتانەی پیتەر گالبرایت لەژێر ناوی "شەڕی ناوخۆی عراق"، لەئایاری / 1991 پێشکەشی لیژنەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی کۆنگرێسی ئەمریکای کردوە.

33ـ لەئایاری / 1991 "نێل کۆنان لە"ناشیونال پابلیك رادی" چاوپێکەوتنی لەگەڵ موستەشارە کوردەکە سازکردوە. زۆر سوپاسی دەکەم بەوەی کاسێتە تۆمار کراوەکەی خستە بەردەستم، منیش لەپێناوی پاراستنی ژیانی قسەکەرەکان ناوەکانم لابردوە.

34ـ هەنا (ناوێکی خوازراوە) ژنێکی گەنجی عەرەبی بەغدایییە و لەگەڵ مێردە کوردەکەی لەسلیمانی دەژیا. کەمال نەبەز لەهاوینی / 1991 لەیەکێك لەئۆردوگاکانی ئوروپا بۆ ئەم کتێبە چاوپێکەوتنی لەگەڵدا سازکردوە. شەوانە لەبەغدا وێنەی سەدام دەشێوێنرا. یەکێك لەخەڵکی ئەلئەعزەمییە پێی وتم ؛ بەیانیەکیان لەخەوهەستام کونێکی بچوکم لەدەمی سەدام بینی

کەبەشێوەیەکی سەرنج ڕاکێش پێڵاوێکی لیهاتبوە دەرەوە (ئەوەش شێوازێکی بینایە ـ بصری - لەسەر وتەکەی "صدام ماکل قازوق"، بڕوانە پەراوێزی 25).

35ـ وشەکانی مەسعود بارزانی ـ م لەدەستنوسی فیلمی "خەونێك خیانەتی لێکرا" وەرگرتوە، ئەم فیلمە لەدەرهێنانی " گوین رۆبەرتس" ـ ە و لەنیسانی / 1991 بۆ یەکەمجار لەکەناڵی چواری بریتانیا نمایش کرا.

36ـ هادی (ناوێکی خوازراوە)، تێکۆشەرێکی لاوی کوردە و نیشتەجێی ئۆردوگای خەباتە، ئەم ڕوداوەی بەچاوی خۆی دیوە. نەبەز کەمال لەئەیلولی / 1991 لەڤییەنا، بۆ ئەم کتێبە چاوپێکەوتنی لەگەڵدا کردوە. جیرالدین برۆکس لەکاتی سەردانەکەی بۆ باکوری عێراق بەسەرهاتێکی لەوجۆرەیان بۆ گێڕاوەتەوە : جەلادێکم بینی گرتیان، خانەخوێکەم چرپاندی بەگوێمدا، بردیان بۆ سەرجادەکە، خەڵکی لەدەوری کۆبونەوە، کاتێك دڕم بەحەشاماتەکەدا و لێی نزیك بومەوە، خەریك بو گوێیان دەبڕی، خانەخوێکەم لێیان پاڕایەوە وازی لێبهێنن، پیاوێکی توڕەی چەقۆ بەدەست ئاوڕی لێدایەوە و پێی وت : "ئایا مناڵێکت بێسەروشوێن کراوە؟ نا. کەواتە بێدنگ بە". ڕۆژنامەی "وڵ ستریت جورناڵ". 20 / نیسان / 1992.

37ـ باسل (ناوێکی خوازراوە) و خەڵکی شاری بەغدایە، ئەم نامەیەی بۆ عومەری (ناوێکی خوازراوە) برای نوسیوە کەئێستا لەئەمریکا دادەنیشێت. باسل و خێزانەکەی لەترسی بۆردومانی هاوپەیمانان بۆ سلیمانی ڕایانکرد، لەوێش لەپێش ئەوەی جارێکی دی لەترسی گاردی کۆماری ڕابکات، ئەو دیمەنانەی دیوە کەلەنامەکەیدا باسیکردوە و نامەکەیشی لەئێرانەوە ڕەوانە کردوە. لەدوای تێپەربونی ماوەیەکی کورت بەسەر ئەو ڕوداوانەی باسل لەنامەکەیدا باسیکردبو، فیلمێکم لەسەر بینای ئەمنی گشتی (ئەمنەسورەکە) بینی و لاشەکان هێشتا لەشوێنی خۆیان مابونەوە. برادەرێکی کورد کە دەرفەتی بینینی ئەو فیلمەی بۆ ڕەخساندم، دەڵێت : ئەو کەسانەی لە 48 کاتژمێری شەڕدا لەو بینایە کوژران لە 700 کەس زیاتر بوە. باسل لەئاکامی ڕوداوە ترسناکەکانی سلیمانی ئەزمونێکی دۆزەخی دی ژیاوە کاتێك دەیویست خێزانەکەی بەسەلامەتی لەتوڕەیی گاردی کۆماری ڕزگار بکات. بەسەرهاتی عومەری برای باسل لەبەندی دوەمی ئەم کتێبەدا باس کراوە.

38ـ بڕوانە سیمیسون، "لەمەنزگەی جەنگەوە"، ل 359، چاوپێکەوتنەکانم لەگەڵ هاوڵاتیانی ئاسایی بەسرە حیکایەتەکەی سیمیسون پشتراست دەکاتەوە.

39ـ بەوشەیەکی دی، خودی هەڵگەڕانەوە (الردە) لەگوتاری ئیسلامی سیاسی هاوچەرخدا لەزەینی بەعسیشدا خیانەتە. بەڵام خیانەتە لەدژی عروبە و وەلائی ڕەهاش بۆ حزبی بەعسە کەنوێنەری شەرعی پەخشکردنی عروبەیە. میشیل عەفلەق لەنوسینەکانی ساڵانی چلەکانیدا بەشێوەیەکی ئاشکرا ئەو پەیوەندییەی لەگەڵ ئیسلام دروستکردوە. ئەمەش جەخت لەسەر پێویستی

بیرکردنەوەیەکی نوێی لیبراڵ دەکاتەوە لەنێو بیریارانی ئیسلامدا بەمەبەستی "راڤەکردنەوە" یا چاوخشاندنەوە بەم گوتارەدا.

40ـ لەدوای ئەوەی ئوم حوسەین عراقی بەجێهێشت لە لەندەن ئەم چاوپێکەوتنەم لەگەڵ سازکرد. ئوم حوسەین لەسەردەمی شەڕدا لەناسریە و بەسرە بوە، و بەدیدێکی نیگەتیڤانە لەراپەڕین دەڕوانێت، هەرچەندە لەدوای کۆنترۆڵکردنەوەی شار لەلایەن گاردی کۆمارییەوە ئازارێکی زۆریشی چێشتوە.

41ـ کەنعان مەکیە ئەم چاوپێکەوتنەی ئوم حوسەینی بەسرەنشین تۆمار کردوە.

42ـ نەبەز کەمال لەهاوینی 1991، لەکامپی پەنابەرانی عراقی لەئوروپا ئەم چاوپێکەوتنەی بۆ ئەم کتێبە لەگەڵ سامان سازکردوە.

43ـ لەکاتی راپەریندا نزیکەی 9 مۆزەخانە لەباکور و باشور تالانکرا و سوتێنرا، ونزیکەی 400 ئاسەواریش دیارنەما. بەشێك لەمۆزەخانەی بەغدا بۆ کەرکوك گوێزرایەوە تاجێگەی ئەو توحفە نایابە ئیسلامیانە بێتەوە کە حکومەتی عراق لەکوێت دزیبوی. مایەی گاڵتەجارییە لەکاتێکدا توحفە ئیسلامیەکان بۆ خاوەنە شەرعیەکانیان دەگەڕایەوە (لەتشرینی یەکەمی / 1991)، کۆمەڵێك توحفەی عراقی لەکاتی راپەڕینی کوردەکان لەکەرکوك تالانکرا. دواتر هێندێك لەو ئاسەوارانە لەسندوقێکدا لەقەراخی جادە دۆزرایەوە. بەڵام باقییەکەی دی کەوتە بازاری هونەری جهانییەوە، ئەویش لەرێگەی دەڵاڵە ئێرانیەکانەوە بۆ هەوادارانی ئاسەوار و بەریوەبەرانی مۆزەخانەکانی لەندەن و نیویۆرك نمایش دەکرا. بڕوانە وتارەکەی زانای ئاسەواری عراق "سەلما ئەلرازی" لەگۆڤاری "نەیشن"، 11 / ئایار / 1992. ل 624 ـ 625.

44ـ حوسەینیەکان شوێنێکی خاکی شیعەکانە و بۆ نوێژکردن و کۆبونەوە بەکاردێت، زۆرجاران خێرخوازە دەوڵەمەندەکان دروستیدەکەن.

45ـ چاوپێکەوتنەکەی فاتیمەی (ناوێکی خوازراوە) سەماوەنشین لەسەر کاسێت تۆمار کراوە، کەنعان مەکییە سازیکردوە.

46ـ ئیمام مونتەزر، وەك هەمو ئیمامەکانی دی لەرەچەڵەکی پێغمبەرە، بڕوانە وتارەکەی بێرنارد لویس "شیعە"، "نیویۆرك ریڤیو ئۆف بۆکس "، 15 / ئاب / 1985.

47ـ شۆرشگێرێکی نەجەفی سەرچاوەی ئەم بەسەرهاتە نائاساییە و لەکاسێتە ئێرانیەکانەوە وەرگیراوە.

48ـ ئاماژە بەگەشتێکی نیمچە رەسمی دەکەم، لەژێر ناوی "سەدام حوسەین : پیاو، مەسەلە و دوارۆژ"، (لەندەن : سەنتەری جهانی سێیەم، 1981)، فواد مەتەر، رۆژنامەنوسی لوبنانی و دانەرو پسپۆر لەکاروباری رۆژهەڵاتی ناوەراستدا.

www.dengekan.com

49ـ گـەواهی نامەیـەکی دوولاپـەرەیی دەستنوسـی بێئیمزایـە و لـەئێران نوسـراوە، رەنگـە بەدەسـتوخەتی فەرمانبـەرێکی ئەنجومـەنی بـاڵای ئیـسلامی نوسـرابێت. مـن قـەرزارباری حەیـدەر مەحمودی ـ م کەئەم گەواهی نامەیە و چەند مادەیەکی دی لەئێرانەوە بۆ ئەم کتێبە دەستەبەر کرد.

50ـ بڕوانە راپۆرتی لیزسیرگود، " گاردیان"، 23 / تەموز / 1991.

51ـ بڕوانە جولی فلێنت لەرۆژنامـەی "ئۆبزێرڤـەر"، 10 / ئـازار / 1991، ل 14، راپـۆرتی "ئەندیپێندنت"، 17 / ئازار / 1991، ل 16، هەروەها بڕوانە هەواڵە جهانیەکانی بی. بی. سی، 4 / نیسان / 1991، رۆژهەڵاتی ناوەراست.

52ـ نـاوی ئـەو خێزانـە نەجەفیانـەی بـەبۆمبی بالیـستی کـوژراون لـە " کوشـتنی بەکۆمـەڵ لەراپەرینی ئازاری / 1991 و روداوەکانی دواتری عـراق" وەرگیراوە. (لەنـدەن، رێکخـراوی مافـەکانی مـرۆڤ لـەعراق / 1991)، ل 10. لێـرە بـەدواوە بـە " کوشـتنی بەکۆمـەڵ " ئامـاژە بـەم سەرچاوەیە دەدەیـن . لەگوتەکـەی سـەدام حوسـەین وەرگیـراوە لـە 2 / نیسان / 1990 دەربـارەی چەکە نهێنیـە تازەکانی عراق، هەروەها بڕوانە بەشی 8: "خورافاتی نوێی ناسیونالیزم".

53ـ دەنگی عراقی شۆرشگێڕ، 1967، جی. ئێم. تی، 26 / ئازار / 1991، راپۆرتی بـی. بـی. سی. بڕوانە پوختەی وێستگە جهانیەکانی رۆژهەڵاتی ناوەراست، 28 / ئازار/ 1991.

54ـ "ئێشوئازاری ناکۆتـا : راپـەڕینی 1991 عـراق و روداوەکـانی دواتـر"، (نیویـۆرك : میـدڵ ئیست ۆوچ)، ل 52، (لێرە بەدواوە بە"ئێشوئازاری ناکۆتا") ئاماژەی پێدەدەین.

55ـ لـەئاکامی پێـداگرتنی حکومـەتی عـراق تـەرمی ئایـەتوڵلا خـوئی لەشـەبەقی رۆژی دواتـر بـەخاك سـپێردرا و تـەنها رێگەبـە (6) کـەس درا ئامـادەی رێـورەسمی ناشـتنەکەی بـن. رێگـەش نـەدرا پرسەی بۆ دابنرێت. کورتەی ژیان و نوسراوەکانی لەلایەن دوکەسەوەنوسـراوە، مـایکڵ ۆود لـە (حـوار)، دەقی پەیامە خەبەرییەکەش لیژنـەی کاروبـاری گشتی موسڵمانە شیعەکان بڵاویکردۆتـەوە (ئـەیلول / 1992)، ل 8، و شبلی ئەلەلات لە (ئەندپێندنت)، 10 / ئاب / 1992.

56ـ " کوشتنی بەکۆمەڵ "، ل 5.

57ـ بۆب درۆگین، " ئەلعراق : سەدام حوسەین سەربازەکانی خەڵات دەکات بەرامبەر بەکوشتنی منداڵ ـ شیعەکان : ئەگینا روبەروی سزادان دەبنەوە"، رۆژنامەی گاردیان، 29 / ئازار/1990.

58ـ " ئێـشوئازاری ناکۆتـا "، ل 51، هـەروەها بڕوانـە "روداوەکـانی ئـازاری / 1991 لـەدەمی شاهیدەکانەوە"، نێوەندی بەڵگەنامەکان بۆ مافەکانی مرۆڤ لەعراق بڵاویکردۆتـەوە، تـاران، 1991، ل 17 (لێـرە بـەدواوە بـەروداوەکانی ئـازار ئامـاژەی پێـدەدرێ). ئـەم بەڵگەنامـە دانـسقەیە عراقیـەکان لەرۆژگارێکی سەخت دەریانکردوە، لەدوای راپەرین بەماوەیەکی کورت لەدەمی زۆرێك لەشاهیدەکانەوە وەرگیراوە. خۆم بەقەرزارباری حەیدەر حەمودی دەزانم کەئەم بەڵگەنامەیەی بۆ دەستەبەر کردم.

59ـ کوشتنی بەکۆمەڵ. ل 11.

60. بڕوانە " روداوەکانی ئازار "، ل 15، بەمەبەستی زانینی روداوەکانی سەررێگەی هیندییە. هەمان بەڵگەنامە نمونە لەسەر بۆردومانکردنی خێزانە راکردوەکانی عیمارە پێشکەش دەکات، ل 21 ـ 22. هەروەها بڕوانە "ئێشوئازاری ناکۆتا"، ل 51، درۆگین : "ئەلعراق : سەدام حوسەین" و "کوشتنی بەکۆمەڵ"، ل 16 و 18.

61. درۆگین، " ئەلعراق : سەدام حوسەین ".

62. لەدوای ماوەیەکی کورت لەگەیشتنی ئوم حوسەین بۆ لەندەن، کەنعان مەکییە چاوپێکەوتنی لەتەك سازکردوە.

63. بڕوانە " ئێشوئازاری ناکۆتا "، ل 71، جولی فلێنت، "ئەلعراق : سەدام شەڕ لەدژی شیعە رادەگەیەنێت و زۆرێك لەکوردەکانیش لەچیاکانەوە دادەبزن"، رۆژنامەی "ئۆبزێرڤەر"، 28 / نیسان / 1991، و " کوشتنی بەکۆمەڵ "، ل 6. ناوی (12) نەخۆشخانەی پەلاماردراوی باشوری عراق بەوشێوازەی لەبڕگەی پێشەکی "روداوەکانی ئازار" وەسفکراوە، ل 67 ـ 68.

64. " کوشتنی بەکۆمەڵ "، ل 7.

65ـ بڕوانە " کوشتنی بەکۆمەڵ " ل 6، 9، 11، شێوازی کوشتن بەهۆی بلۆکەوە، بڕوانە "روداوەکانی ئازار" ل 42، هەروەها بڕوانەراپۆرتی : زیندە بەچاڵکردنی خەڵکی، شێلانیان بەزریپۆش، خستنەخوارەوەیان بەکۆپتەر و فرۆکە، ل 16 ـ 17.

66. نورا بوستانی" ئاسەواری مردن لەعراقدا "، " واشنتن پۆست "، 26 / ئازار / 1991.

67. " کوشتنی بەکۆمەڵ " ل 21 و 23.

68. " روداوەکانی ئازار "، ل 23.

69ـ راپۆرتی رۆیتەر لە 8 / نیسان / 1991، کرونۆلۆجیای شۆرش کە دەزگای خوئی لەلەندەن رێکیخستوە.

70. " ئێشوئازاری ناکۆتا "، ل 52.

71. سیمبسۆن " لەمەنزلگەی جەنگەوە "، ل 6.

72ـ بڕوانە رۆژنامەی " گاردیان "، رۆژی شەممە، 9 / ئازار / 1991، ل 7. راپۆرتی کیم فلێچەر، رۆژنامەی "سەندای تەلەگراف"، 24 / ئازار / 1991، ل 19. فلینت، رۆژنامەی "ئۆبزێرڤەر"، 28 / نیسان / 1991.

73. لیستێکی لاوەکی هەیە بەناوی ئەو پیاوە ئاینیانەی لەبنەماڵەی بەحر ئەلعلوم کوژراون یا بێسەروشوێن کراون، لیستەکە لەم بەرێزانە پێکهاتوە : ئەلسەید عەلائەدین، ئەلسەید عەلی ئەلسەید، ئەلسەید مستەفا ئەلسەید، ئەلسەید ئەمین ئەلسەید، ئەلسەید محەمەد حوسەین ئەلسەید موسا، ئەلسەید محەمەد سەفا موسا، ئەلسەید محەمەد ئیبراهیم ئەلشیرازی، ئەلسەید باقر (کورێتی)، ئەلسەید

www.dengekan.com

عەمار ئەلسەید عەبود و ئەلسەید جەعفەر بەحر ئەلعلوم. بڕوانە " کوشتنی بەکۆمەڵ " ل 23، "رووداوەکانی ئازار" ل 51 ـ 56، فلینت، "ئۆبزێرڤەر"، 28 / نیسان / 1991.

74ـ حیکایەتی وێرانکردنی مادی لە " رووداوەکانی ئازار "، ل 4 ـ 46، بەتێروتەسەلی ئاماژە دەکات بەروخاندنی 10 مزگەوت و حوسەینیە و 11 کتێبخانە و حەوزەی ئاینی شاری نەجەف و خاپورکردنی 117 مزگەوت و حوسەینییەو حەوزە و شوێنی ئاینی شاری کەربەلا. لەلاپەرە 57 ـ 63 ناو وشوێنەکانیان بەوردی دیاریکراوە. هەروەها رێکخراوی مافەکانی مرۆڤ لەعراق کەبارگاکەی لەلەندنە، لیستێکی بەناوی مزگەوتە روخاوەکان پێشکەشە کردم. بڕوانە لیز سەرگود : "ئەلعراق: سەرۆك سەدام حوسەین هەڵمەت لەدژی شوێنە پیرۆزەکانی شیعە دەست پێدەکات"، رۆژنامەی گاردیان، 23 / تەموز / 1991، کاسی ئیڤانز دەربارەی هەڵدانەوەی گۆڕەکانی کەربەلا، "أنشوطات معلقة في النسيم في مقام الشيعة المقدس". رۆژنامەی "ئۆبزێرڤەر"، 26/ئایار/1991.

75ـ " کوشتنی بەکۆمەڵ "، ل 19.

76ـ لیز سەرگود دەڵێت : حکومەتی عراق لەهاوینی 1991، دەیویست دیواری مەرقەدی ئیمام عەلی بەپەرژینی زنجیردار بگۆڕێت، بۆ ئەوەی بەئاسانی کۆنترۆڵ بکرێت و نەبێت بەقەڵایەکی تۆکمە. رۆژنامەی گاردیان، 23 / تەموز / 1991.

77ـ لەقسەکەر و کورەزای ئایەتوڵلا خوویی وەرگیراوە. و پاتریك کۆکبرن لەوتاری "گەنجینەدزراوەکانی ئیسلام" باسیکردوە، رۆژنامەی "ئەندیپیندنت"، 10 / کانونی دوەم / 1992، ل 12، هەروەها بڕوانە پاتریك کۆبرن " گەنجینە کۆنەکانی عراق لەبەلای شەڕێکی دزێودا"، ئەندیپیندنت، 15 / تەموز / 1991، ل 17.

78ـ ئەم زنجیرەیە لە 3 / نیسان / 1991 دەستی پێکرد، چوار وتاری یەکەمیانم دەسکەوت. ئەم گەواهینامانەم لەو وتارانەوە هەڵهێنجاوە.

79ـ بۆ نمونە بڕوانە شبلی تەلەحمی "لەدەرەوەی شەڕی ناوخۆی عراقدا بمێننەوە"، "نیویۆرك تایمز"، 5 / نیسان / 1991، ل 25. تەلەحمی مامۆستای پەیوەندی نێو دەوڵەتی و سیاسەتی رۆژهەڵاتی ناوەراستە لەزانکۆی کۆرنێڵ و وەك راوێژکاری شاندی دیبلۆماتیکی ئەمریکی لەنەتەوە یەکگرتوەکان کاریدەکرد لەکاتی قەیرانی کەنداودا. هەروەکو خۆی دانیپیاناوە لەکاتی قەیرانی کەنداودا هەڵویستی مەبدەئی نەبوە. لە 2 / نیسان / 1991 تید کوپل لە ئەی. بی. سی. نیوز نایتلاین گفتوگۆیەکی لەتەکدا سازکردوە، لەوێدا تەلەحمی دەڵێت : "بەرگری لەئیدارەی ئەمریکا ناکەم. بەڵام پێم وایە، بۆ نمونە پێویستە لەسەر ئەمریکا لەدژی لایەنی سێیەمی کێشەکە، رووداوەکانی ناو کوێت رابگرێت". بەوشەیەکی دی، تەدەخولکردنی ئەمریکا لەدژی کوێت بەمەبەستی دەستیاری فەلەستینیەکان کارێکی بەجێ و پێویستە. بەڵام تەدەخولکردنی بۆ رێگەگرتن لەسەدام حوسەین لەکوشتنی دەیان هەزار مەدەنی عراقی کارێکی بەجێ و پێویست نیە.

80. بڕگەکان لەتێکرای دەستنوسی وتەکەی کۆنگرەی لەندەن وەرگیراوە کە(هاوبەندی ئەهلی بەیت) لە 20 / تشرینی یەکەم / 1991، ڕێکیخستبو. هاوبەندی ئەهلی بەیت ڕێکخراوێکی ئیسلامی جهانیە و بارەگاکەی لە لەندەنە.

3 ـ عومەر

1. ئیستخباراتی سەربازی عراق (16) هۆبەی هەبو، هەریەکەیان لەجۆرێك تاوان بەرپرس بو. هۆبەی 16 لەهەمو هۆبەکانی دی نهێنی تر بو. دەستەڵاتی گرتنی بەرزترین بەرپرسی حکومەتی هەبو. لەوەدەچێت ئەو هۆبەیە لەگرتنی عومەر بەرپرسیار بوبێت.

2. هێندێك بڕگەی نامەکەی باسل، لەبەشی دوەمدا (ئەبوحەیدەر) هاتوە.

3ـ چۆن ئەبوحەیدەر ناوێکی شیعییە، عومەریش نوێکی سونییە، بۆیە هەڵبژاردنی ناوەکان بەقەدەر ڕاستی بەسەرهاتەکەی عومەر و ئەبوحەیدەر بەمەبەست بوە.

4ــ هێزی دەریایی عراق لەپێش 1958 دا بریتی بو لە گەشتی کەشتی سەربازی و نێوەندەکەیشی لەناوچەی زۆلکاوەکانی باشوری عراق بو. چاودێری کردنی خێڵە شیعەکان و کۆنترۆڵکردنیان ئەرکی سەرەکییان بو. ئەوەش هەمو هێزی دەریایی مەملەکەتی عراق بو.

5. لەکاتی شەڕی کەنداودا یەکەکانی هێزی تایبەتی (کۆماندۆ) سوپای عراق دەورییەی تیمەکانی ئیعدامکردنیان دەردەکرد، بۆ ئەوەی ترس لەدڵی سەربازەکانی بەرەی پێشەوە جەنگ بچێنن و نەوێرن رابکەن. بەقسەی سەربازە گیراوەکان، سەربازانی تیمەکانی ئیعدام ئەندامی حزبی بەعس بون. سەربازەکان ناوی خۆیان دەگۆڕی بۆ ئەوەی نەناسرێنەوە، بۆ نمونە ئەگەر سەربازێك ناوی محەمەد بوایە پێیان دەوت حوسەین. هەست و بەزەییان نەبو. وتاری ڕۆبەرت فیسك، "دەستبەسەری لەنێوان بۆمب و تیمەکانی ئیعدام" دا، ڕۆژنامەی "ئەندیپێندنت"، 1 / ئازار / 1991.

6ـ گەرەکی " ئەلسەورە " بەرەسمی پێی دەوترێ مەدینەی سەدام، مەڵبەندێکی شیعەنشینی هەژاری شاری بەغدایە و لەساڵانی پەنجا و شەستەکاندا بەهۆی کۆچکردنی گوندنشینەکان و شارەکانی باشورەوە دروست بوە. بەتێکۆشانی سیاسی ناوی دەرکردوە. ئێستا بەلایەنی کەمەوە نزیکەی ملیونێك کەسی تیادەژیت.

7. عەرەق خواردنەوەیەکی ئەلکهولی عراقییە و لەخۆرما دروستدەکرێت. عومەرو برادەرەکەی هەر ئێوارەیەکی زوو بوتڵێکیان فڕ کرد.

8. سۆندە یا کێبڵ ناوێکی عراقیە بۆ ئەو چەکە نمونەییەی پاسەوانەکان لەزیندانەکەی عومەر بەکاریاندەهێنا. کێبڵ تەلێکی کارەباییە و بەمادەیەکی پلاستیکی ڕەش داپۆشراوە، نیوەتیرەکەی نزیك

ئینجێك دەبێت و درێژییەكەی نزیکەی پێیەك دەبێت. زاراوەی عامی لەزیندانندا ئەم دەستەواژەیەی بە "مات جوا الکیبلات" گۆڕیوە.

4-**مستەفا**

1. لەکاتی پەلامارە هەشت مانگییەکەی ساڵی 1988 دا کەبەئەنفال ناوی دەرکردوە، هێرش کرایە سەرگۆپتەپە. ئامانجی پەلامارەکە لەنێوبردنی ژیانی دێهاتییەکان بو لەناوچەیەکی بەرفراواندا کە حکومەت بە "ناوچەی قەدەغەکراو" پۆلینی کردبو. پرۆسەی ئەنفال بەچوار قۆناغ لەچوارناوچەی جیاواز ئەنجامدرا. بەپێی بەلاغی حکومەتی عراق گۆپتەپە لەئەنفالی دوو هێرشی کرایەسەر.

2. دەقی چاوپێکەوتنەکە لەکۆتایی بەشی ژمارە (5)دا تۆمارکراوە.

3ـ هەروەك عەرەب پێی دەڵێت رێبازی نەقشبەندی. لەتاجیکستان، ئاسیای ناوەراست سەریهەڵداوە، ئنجا لەهیندستان، ئێران و کوردستان بلاوبۆتەوە. بەڵام لەکوردستانی عراق لەسەر دەستی مەولانا خالیدی نەقشبەندی پێشوازییەکی زۆری لێکراوە. (مەولانا خالید لەساڵی 1779 لەگوندی قەرەداخ لەدایك بوە. قەرەداخ چەند میلێك لەباشوری سلێمانیەوە دورە).

4. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر یەکێك لەو موستەشارە کوردانە لەراپەرینی ئازاردا، بڕوانە بەشی دوەم.

5. لەتشرینی دوەم / 1991 سەردانی قەڵای دهۆك و قورەتوم کرد. لەسەرەتای بەشی پێنجەمدا باسی قەڵای قورەتو کراوە.

ئەم چاوپێکەوتنە لەباکوری عراق سازکراوە. بڕوانە بەشی دوەم، پەراوێزی ژمارە 32.

5 **ـ تەیمور**

1. بڕوانە پێشەکی و پەراوێزی ژمارە 21، ل 330، چۆن بەتەیمورم زانی.

2. کورد بەرەچەڵەك هیند ـ ئوروپییە و زۆربەیان موسڵمانی سوننە مەزهەبن، ئێستا ژمارەیان لە 20 ملیون زیاترە. بەشێوەیەکی تایبەت لەو زنجیرە چیایە بلاوبونەتەوە کە دەوری باشوری رۆژهەڵاتی تورکیا، باکوری رۆژئاوای ئێران، باکوری رۆژهەڵاتی سوریاو ئازربایجان و باکوری رۆژهەڵاتی عراقیان داوە. زمان و دابونەریتی کورد لەگەڵ تورك و فارس و عەرەب جیاوازی هەیە، ئەوانەی دەستەڵاتیان لەوڵاتانەدا هەیە کە کورد بەزۆری لەناوسنورەکەیان دەژیت. کورد لەعراقدا گەورەترین کەمایەتی ناعەرەبە و نزیکەی 15 ـ 20 کۆی دانیشتوانی پێکدەهێنێ.

3. لەگەڵ داروخانی ئیمپراتۆرێتی عوسمانی لەکۆتایی یەکەم جەنگی جهاندا، بەپێی پەیماننامەی سیڤەر لە1920 بەڵێنی "پرۆژەی خود موختاری" لەباکوری عراق بەکورد درا. بەڵام ئەو برگەیەی پەیماننامەکە بەتەواوەتی لەپەیماننامەی لۆزان لابرا کەساڵی 1923 سنوری تورکیا و سوریا و عراقی

دیاریکرد. لەو کاتەوە خێڵە کوردە چەکدارەکان شۆڕشێکی کراوەیان لەدژی حکومەتی پاشایەتی سەر بە بریتانیا هەڵایساندوە. حکومەتی عـراق چاوی لـەخاکی بـەپیت و بیرەنەوتـە گـەورەکانی کورد بڕیبـو، بۆیە ئامادە نەبو ڕێگە بەکورد بدات لەباکوری عراق ناسنامەی کوردییان هـەبێت. بریتانیـا لـە کانونی یەکـەم / 1925 کۆمەڵـەی نەتـەوەکانی قایـل کـرد کـە رایبگەیـەنێت هـەرگیز بـواری دامەزرانـدنی دەوڵەتێکی کوردی نیـە.بەغـداش لـەلای خۆیـەوە راگەیانـدنێکی لـەو بابەتـەی دەکـرد. لەسـاڵی 1924 حکومەتی ئینتداب زۆر درندانە شۆڕشی کوردی سەرکوتکرد.

4ـ لەدوای چاپێکەوتنەکەی شۆرش رەسول لەگەڵ ئەیاد رەحیم لە لەندەن دەیگێڕێتەوە، شوبات / 1992.

5ـ یەکەمجار حزبی بـەعس لـەکۆتایی شـوباتی / 1988 وشـەی ئـەنفالی لەبـەلاغێکی سـەربازی رەسمی بەکارهێنا و تیایە ئاماژە بە "ئەنفالی یەك" دەکات. بـەپێی بـەلاغێکی سـەربازی رەسمـی ژمـارە 3109 لە 2 / نیسان / 1988 کە رادیوی بەغدا پەخـشی کـرد، ئـەنفالی دوو کەسـێك بـەناوی لیـوا ئەیاد خەلیل زەکی فەرمانـدەیی دەکـرد. رادیۆکە باسی لـەخائینانی ناوچـەی قـەرەداخ دەکـرد کـەزۆر بەباشی میراز کراون. بەدرێژایی هاوین رادیوی عراق بەئاشکرا زاقوزیقی لەسەر ئەو پەلامارانە دەکـرد، تـا لـەدوا ئەنفالـدا کـار گەیـشتە چلەپۆپە. دوا ئـەنفال بەشـێوەیەکی جیـدی لـەئاب / 1988 دەسـتی پێکرد.

6ـ وشـەی ئـەنفال لـەزمانی فارسـی دا بـەمانای غەنیمـەت بـەکاردەهێنرێ، بـەڵام ئـەم وشـەیە گەشەیسەندوەو ئێستا بەمانای "بەخشی" یش دێت. وشەی ئەنفال بەروکەش بـەدوو مانـای دژبەیـەکی هەیە. ئەمەش بەشێوەیەك لەشێوەکان بۆ سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە، غەنیمەت شەرعییەتی پێدراوە و وەك دزی نیە، چونکە دیاری خودا بو بۆ سەرکەوتوەکان و گشت ئومـەتی ئیسلام لەشـەڕی بـەدردا کـە تیایـە موسـڵمانەکان دەسـکەوتیان هـەبو ... سـەرباری ئـەوەش لەفەرهـەنگی نـوێی دوای دامەزرانـدنی کۆماری ئیسلامی لەسـاڵی 1979، وشـەی ئـەنفال مـاڵومولکی گشتیش دەگرێتـەوە. بەوپـەڕی سادەیی وشەی ئەنفال لەغەنیمەتەوە بـۆ دیـاری بـۆ مـاڵومولکی گۆڕاوە. ئـەمرۆ کاتێـك پیـاوانی ئـاینی لـەئێران وشـەی ئـەنفال بـەکاردەهێنن مەبەسـتیان زەوی، دارسـتان، روبـار و چیاکانە. هـەمان شـتیش بـۆ نمونـە لەعراق بۆ وشەی سەنتەری پۆست بەکاردەهێنرێ.

7ـ جیم مویەر ـ ی رۆژنامەنوس بەسەرهاتی لەو چەشنەی لەسەر ئـەو ژن و مناڵانـە نوسـیوە کـە "بەهـەراجی ئاشـکرا بەدەوڵەمەنـدەکانی سـعودی و کوێتیـەکان فرۆشـراون"، ئـەو بەسەرهاتانەشـی لەباکوری عراق بیستبو. پاشان سەربازە کوردەکان کەسوکارە فرۆشراوەکانی خۆیان ناسیوەتەوە کەلەوێ بەمێرد درابون. بڕوانە وتارەکەی بـەناوی : "ئـەودیوی راکردنـە ترسـناکەکەی کـورد"، لـەگۆڤاری "زی کریـستیان سـیانس مونیتـۆر"، 18 / نیـسان / 1991، ل 1. ئـەوەی بـۆم رونبۆتـەوە، مویـەر یەکـەم

ڕۆژنامەنوسە، پێی وابوە ئەنفالەکان ناوی جیفرەی هەڵمەتێکی گەورەی لەناوبردن بوە کە حکومەتی عێراق ئەنجامی داوە.

8. کاسێتێکی تۆمارکراوی سەدامم لایە قسە بۆفەرماندە سەربازییەکانی دەکات، ئەم بڕگەیەم لەو کاسێتەوە وەرگرتوە. بەشێکی سەرەکی دەقی قسەکانی لە ڕۆژنامەی "ئەلحەیات"ی عەرەبی لەلەندەن بڵاوبۆتەوە.

9. بڕوانە بەشی (8)، " خورافاتی نوێی ناسیونالیزم ".

10. لەلێکۆڵینەوەیەکی نایاب و فرەلایەنەی مارتین ڤان بروینسین وەرگیراوە : "کورد لەنێوان ئێران و عراق" دا، "میدڵ ئیست ریپۆرت"، تەموز ـ ئاب / 1986 ، ل 27.

11. سەرچاوە کوردییەکان باس لەو ڕێنمایی و ڕێوشوێنە ڕەسمیانە دەکەن کە لەنوسینگەی عەلی حەسەن مەجید، بەرپرسی ڕێکخستنی باکور دەرچووە و ئاماژە بۆ لەناوبردنی ژیان دەکات لەو ناوچانەی لەبەر هۆی ئیداری یا ئەمنی بەناوچەی قەدەغەکراو پۆلین کراوە. بەشێوەیەکی دیاریکراوتر پێیان وتم : بەپێی ڕێنماییەکان دەبێ: "هەمو خەڵکی ئەو ناوچانە بکوژرێن". ڕێنماییەکان ـ ئاراستەی هەمو لقەکانی حزب، دەزگاکانی ئەمنی ناوچە جیاوازەکان، ئیستخباراتی سەربازی، لەشکرەکانی سوپای یەکەم (نێوەندەکەی لەکەرکوك بو) و لەشکرەکانی سوپای پێنجەم (لەهەولێر) کراوە ـ ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش سیاسەتی پرۆسەی ئەنفالی دیاریکردوە، دەبوایە لەدوای ماوەیەکی کورت لە 29 / ئازار / 1987 دەست پێبکات. بەهەرحاڵ وێنەیەکی ئەم بریارە ڕەسمییەم چنگ نەکەوت.

12ـ لەتشرینی دوەم / 1991، گوین ڕۆبەرتس، بەئامادەبونی خۆم لەهەولێر چاوپێکەوتنی لەگەڵ د. جەعفەر سازکرد. د. جەعفەر لەدوای کیمیابارانی شێخ وەسان بەماوەیەکی کورت لەسوپای عراق هەڵهات و گەیشتە لەندەن.

13ـ بڕوانە ڕاپۆرتی ئالن کویل "عراقیەکان لەناوخۆدا ڕوبەڕوی شەڕێکی گەورە دەبنەوە". نیویۆرك تایمز، 22 / ئەیلول / 1987، ل6. لەناونیشانی وتارەکەوە دیارە دیدێکی ڕۆژئاوایانەی پێوەدیارە، ئەویش دیدێکی تاك لایەنە، و دۆستە عراقییەکانیان پێشکەشیان کردون (لەڕۆژگارێکی نزیك دا)، بەوەی عراق بەرپەرچی بەرگری پێشمەرگە کوردەکان دەداتەوە. بەبۆچونی من بەڵگەنامەکان ئاماژە بەو شتانە ناکەن، چونکە خەڵکە کوژراوەکان خەڵکانێکی بێوەی بون. هەروەها بڕوانە وتارەکەی باتریك تایلەر "پارتیزانەکانی کورد مەترسییەکی گەورە لەسەر عراق دروستدەکەن"، ڕۆژنامەی "واشنتن پۆست"، 19 / شوبات / 1988، ل 15. ئاماژە بەپێشێلکارییە بەرفراوانەکانی مافی مرۆڤ دەکات، لەگەڵ "تەختکردنی سەدان گوند و بەزۆر نیشتەجێ کردنی هەزاران کورد".

14ـ ئەیاد ڕەحیم لەشوباتی / 1992، لەلەندەن چاوپێکەوتنی لەگەڵ جەمال (ناوێکی خوازراوە) سازکردوە.

15. لەدوای ئەم چاوپێکەوتنە، بەدرێژایی زستانی / 1992، چەندین چاوپێکەوتنی دی لەگەڵ ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ، توێژەرەوەی تایبەتی نەتەوە یەکگرتوەکان (ماکس ڤان دیر ستول) و زۆرێك لەرۆژنامەنوسان سازکرا. لەوەدەچێت تەیمور مەبەستی پێکابێت. هەروەکو ئاشکرایە، لەو دەمەوە، ئەو مێرد منالە بەبێ پاسەوانی پێشمەرگە وێڵکراوە بۆ ئەوەی خۆی و خزمەکەی بژێنێت. بەلایەنی کەمەوە رۆژنامەنوسێك تێبینی ئەو شتەی کردوە کە بۆ هەڵبژاردنەکانی پارلەمان گەڕاوەتەوە بۆ کوردستان، و بێهودە هەوڵیداوە ئەو مێرد منالە ببینێ و لەچارەنوسی ئاگادار بێت.

16. گوین رۆبەرتس، وینەی هەمو چاوپێکەوتنەکەی گرتوە، پێکەوە سەفەرمان کرد، چەند دیمەنێکی فیلمەکە لە بی. بی. سی "ئیڤریمان" لەناونیشانی "ڕێگەی دۆزەخ" پێشکەش کرا.

6 ـ یادکرنەوەی دڵڕەقی

1. بروانە " بۆچی لەلدا چەڤیوین "، بەپێنوسی " کریستۆفەر هیجنز "، گۆڤاری هارپرز ، ژمارە 282، رەنوسی 1688، (کانونی دوەم / 1991). هەروەها بڕوانە راپۆرتێکی تایبەت بەناونیشانی "عراق گەیت : چۆن ئیدارەی بوش لەکرینی چەك دەستیاری سەدامی کردوە، بۆچی باجدەرە ئەمریکییەکان کەوتنە داوی باجدانەکەیەوە؟". "یو. ئیس. نیوز ئەند وورڵد ریپۆرت"، 18 / ئایار / 1992.

2ـ کینیس رۆس، یاریدەدەری بەریوەبەری رێکخراوی "میدڵ ئیست وۆچ" لەنامەیەکیدا بۆ نیویۆرك تایمز ئەم پرسیارەی کردوە، 13 / تەموز / 1992، ل 14 أ.

3. بروانە پوختەی جێبەجێ کردن، "تەندروستی و خزمەتگوزارە کۆمەڵایەتێکانی عراق لە دوای قەیرانی کەنداو : هەڵسەنگاندن لەڤولایدا"، لێکۆڵینەوەی تیمێکی توێژینەوەی جهانی (کامبردج)، تشرینی یەکەم / 1991. ل 3.

4ـ سەرچاوەی پێشو 4 ـ 5، 12 ـ 13، لەدوای چەند مانگێك لەبلاوکردنەوەی ئەم راپۆرتە بارودۆخی باشوری وڵات خراپتر بو، سەرەرای ئەوەی بارودۆخ لەناوەراستی وڵات باشتر ببو، چونکە پارچەی یەدەکیان بۆ وزەی کارەبا پەیدا کرد بو، بەڵام لەودەمەوە باکور ناوچەیەکی ئازاد بو، بەسەر یارمەتیە دەرەکییەکان کرابووە.

5ـ گۆڤاری " نیوزویك "، 20 / کانونی دوەم / 1992، ژمارەی کوژراوە مەدەنییەکان کە بەبۆردومانی ئاسمانی گیانیان لەدەست داوە بە2500 ـ 3000 کەس دەخەمڵێنێ. حکومەتی عراق هەتا 11 / شوبات / 1991 ژمارەی کوژراوەکان بە650 کەس و بریندارەکانی بە 750 کەس لەقەڵەم داوە. هەر لەو رۆژەدا وەزیری داد ژمارەکەی بۆ هەزاران کوژراوی مەدەنی بەرز کردۆتەوە. بڕوانە "نیویۆرك تایمز"، 12 / شوبات / 1991، هەڵسەنگاندنە بەراییەکان باس لە 5000 ـ

15000 کوژراو دەکات. بڕوانە "زی بریتیش میدیکاڵ جورناڵ"، 1991، ژمارە 303، ل 303 ـ 306.

6ـ گۆڤاری " یو. ئیس. نیوز ئەند ورڵد ریپۆرت "، ژمارە 20 / کانونی دوەم / 1992، ئەو ڕۆژەی شەڕ دەستی پێکرد، دەنوسێت : "عێراق نزیکەی 300 هەزار سەربازی ڕەوانەی کوێت کرد، ئەوەش نیوەی ژمارەکەی جەنەراڵ شوارزکۆفە کەبە 632 هەزار سەربازی لەقەڵەم داوە، و لەخەملاندنەکەی پنتاگۆنیش کەمترە کەبە 540 هەزار سەربازی خەملاندوە. بەهەمان شێوەش، ڕەنگە ژمارەی بەرکەوتوەکانی عراق زۆر لە 100 هەزار کەمتر بێت کە ئاژانسی هەواڵگری وەزارەتی بەرگری هەڵیسەنگاندوە. ڕەنگە بەدرێژایی 43 ڕۆژ نزیکەی 8 هەزار سەربازی عراقی لەکوێت کوژرا بێت".

7ـ دیپۆنت لەدوای بڵاوکردنەوەی هەڵسەنگاندنەکانی دەرکرا. ئەو هێرشە راگەیاندنەی لەدوای هەڵسەنگاندنەکەوە دەستی پێکرد، فەرمانبەرانی ناچار کرد ژمارەی تازە دەربکەن. ژمارە تازەکە بەلای ئەو پاساوەدا لاسەنگ بو کەدەڵێت ژمارەی راستەقینەی بەرکەوتوەکان لەدوای تەواوبونی شەڕ بوە نەک لەکاتی شەڕدا. لەدوای ئەوەش "یەکێتی ئازادییە مەدەنییەکان" کەوتە خۆی، سەرەرای ئەوەی دیپۆنت ـ یان لە نیسانی 1991 گێرایەوە بۆ سەرکارەکەی، کەچی یەکێتی یەکسەر نوسینگەی ئاماری رەسمی ئەمریکای تاوانبارکرد بەوەی هەوڵیداوە "بڵاوکردنەوەی زانیارییەکان دوابخات و لەخەڵکی بشارێتەوە، بۆ ئەوەی ئیدارەی ئێستای ئەمریکا توشی شڵەژان بکات". بڕوانە "واشنتن پۆست"، 6 / ئازار / 1992، ل 6 أ، "بۆستون گلۆب"، 14 / نیسان / 1991.

8ـ " جورناڵ ئۆف ئەمریکیان میدیسین "، جلدی 266، ژمارەی پێنج، 7 / ئاب / 1991، ل 639 هەروەها بڕوانە "بریتیش میدیکاڵ ریپۆرت"، 1991، ژمارە 303، ل 303 ـ 306.

9ــ مۆرای کمبتۆن، "نیویۆرک نیوزدەی"، 3 / ئازار / 1991. هەروەها بڕوانە راپۆرتی سەرۆکایەتی نەتەوە یەکگرتوە لەنیویۆرک، یونیسیف، ئەرکێکی تایبەت لەعراقدا، شوبات / 1991.

10ــ لە 26 / ئەیلول / 1991 لە "نیوئینگلاند جورناڵ ئۆف میدیسین" بڵاوبۆتەوە، ل980. "برسێتی و بەرزی رێژەی مردن لەنێو منالانی عراقدا ئێستا بەبەڵگە پشتگیری لێدەکرێ"، "زی لانسێت" گۆڤارێکی پزیشکی نایابە لەژمارە 9 ی تشرینی دوەمی / 1991، بڵاویکردۆتەوە، (جلدی 338، ل 1180). " لەدوارۆژدا کەسمان ناتوانین بڵێین نەمانزانیوە".

11ـ " کاریگەری شەڕی کەنداو لەسەر مردنی منالان و ساوایانی عراق"، نێوەندی لێکۆڵینەوەی دانیشتوان ، "هارفۆرد سکوڵ پابلیک هێڵس". ئەم راپۆرتە نایابەی "سارە زائیدی" تاکوئێستاش بڵاونەبۆتەوە. ئەم لێکۆڵینەوەیە لەسەر خێزانە عراقیەکاندا کراوە.

12ـ لێرەدا ئاماژە بەدستنوسی وتارێک دەدەم کەتاکوئێستا بڵاونەبۆتەوە بەناونیشانی: "خۆراکی منال و شەڕی چەکداری لەعراقدا"، وەلید ئەلدوری نوسەری وتارەکە بەمیهرەبانییەوە پێشکەشی

کردم. وتارەکە بریتیە لە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی زانیاری هەریەك لە أ. ئەرمیجۆ حسین، وفائی فەوزی، و ج. هیریا ـ ئەکینا ـ هەموویان سەر بەقوتابخانەی هارفۆرد ی دروستی گشتین.

13ـ رۆژنامەی " گاردیان " ، 28 / ئازار / 1991.

14ـ "کاریگەری شەڕی کەنداو لەسەر منالآنی عیراق : لێکۆڵینەوەیەك لەبارەی سایکۆلۆجیای منالآن"، لە 28 / ئەیلول / 1991 دکتۆر ئاسێل دیریگرۆف و دکتۆر ماین راوندالین نوسیویانە. هەروەها بڕوانە پوختەی جێبەجێ کردن : "دروستی و خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی لەعیراقدا لەدوای شەڕی کەنداو : هەڵسەنگاندن لەقوڵایدا"، ل 24 ـ 25.

15ـ " بەڵگەنامەی 91 " هەڵمەتێك بو لەسەر بەڵگەنامەیەك رێکخرا کەلە 1400 وشە پێکهاتبو. جگەلە شتەکانی دی، بەڵگەنامەکە داوای راگرتنی حوکمی لەسێدارەدان و هەڵوەشانەوەی سەربازگیری دەکات و بەرزترین ئاستی خەرجی سەربازی لەکۆی بەرهەمهێنانی نەتەوەیی لە2٪ تێپەر نەکات، ئەوەش لەدەستوردا جیگیر بکرێ. زیاد لە 400 کەسایەتی عیراقی لەروناکبیران و داهێنەران لەنەتەوە و ئاینە جیاوازەکان لەهەمو ئاستە کۆمەڵایەتی و ئینتما سیاسیەکان ئیمزایان لەسەر کردوە و ناوی خۆشیان لەژێر بەڵگەنامەی 91 نوسیوە کەلە تشرینی دوەم / 1992 بلاوکرایەوە. بەڵگەنامەکە بەپێنج زمان (عەرەبی، کوردی، ئاشوری، ئینگلیزی و تورکمانی) لەگەڵ لیستی ئیمزاکان لەبەڵگەنامەی 91 دا بلاوکرایەوە. ص. ب 2724 لەندەن w24xs.

16ـ واشنتن پۆست، 2 / ئازار / 1991، ل أ 13.

17ـ " نیویۆرك تایمز "، 11 / حوزەیران / 1991.

18ـ بڕوانە سەمیر خەلیل : پەیکەر لەعیراقدا (لەندەن. ئەندریە دو بیچ، 1991).

19ـ بڕوانە بەشی چوارەم.

20ـ " دڵڕەقی بکەین بەسەرەتا ... مەسەلەیەکی زۆر جیاوازترە لەمرۆڤایەتییەکی رووت. ڤێزکردنەوە لەدڵڕەقی لەهەمو شتێکی زیاتر پێویستی بەوە هەیە بەشێوەیەکی توند هەمو نەریتە ئاینی و سیاسیەکان رەتبکرێتەوە. ئەمەش حوکم بەسەر مرۆڤدا دەدا ژیانی پڕ لەگومان، بریارنەدان و ڤێزنەکردنەوە بژیت و زۆرجارانیش رقی لەمرۆڤ بێتەوە. کردنی دڵڕەقی بەسەرەتا زۆر بەدەگمەن تاقیکراوەتەوە و گفتوگۆی لەسەر نەکراوە ...(لەبەرناشیرینی چاپەکەی بۆم نەخوێنرایەوە).... هەرەشەیەکی زۆر قوڵ لەلۆجیك دەکات". جودیت شکلار "شەڕئەنگیزی ئاسایی"، (کامبردج. هارفۆرد یۆنیڤێرستی پێرس) ل 80.

21ـ " نیوزویك "، 18 / ئازار / 1991. قەرزاربارى لۆرانس وشلەرم کەسەرنجمی بۆ ئەم بابەتە و دەلالاتەکانی راکێشا. پەیڤین لەسەر بابەتی پەیکەری مایالین ـ ی شەڕی ڤێتنام و پەیکەر بەشێوەیەکی گشتی و شەڕی کەنداو هانیدام ئەم بەشە بەو شێوازە بنوسم کە پێمنوسیوە.

عراق بەرەو کوێ ؟

1. زۆربەی روناکبیرە عەرەبە ناعراقیەکان تێگەیشتن لەئازاری 1991دا لەعراق چی رویدا، بۆ نمونە وەزیری دەرەوەی ئوردون، سەرۆکی شاندی گفتوگۆی ئاشتی لەرۆژهەڵاتی ناوەراست، کەمال ئەبوجابر، لەچاوپێکەوتنێکیدا بەبێ بیرکردنەوە دەڵێت : "سیخورەکانی ئیسرائیل لەهەمو شوێنێکی باکور و باشوری عراق بڵاوبونەتەوە و سیخورەکانی ئێرانیش لەهەمو شوێنێکدا هەن.. لەژێر چەتری دەستیاری عراقدا". ئەگەر ئەبوجابر ئەوەندە ژیر نەبێت تابەئاشکرا ئەو قسانە بکات، ئەوا هەزارانی دی بەنهێنی بەو شێوەیە بیردەکەنەوە. بەو شێوازە بیریان دەکردەوە، چونکە هەروەکو دەمانبینی لەکاتی قەیرانی کەنداودا زۆر بەتوندی لەگەڵ ئەو شتانە دەژیان کە دەیانوتەوە. قسەکانی ئەبوجابر لەچاوپێکەوتنێکی وەرگیراوە کەجۆن بلایك لەویستگەی بی. بی. سی لەگەڵیا سازیکردوە."ئیڤریمان" فیلمێکە بەناونیشانی "ئەو ئەهریمەنەی دەیناسین" لەهاوینی 1991 لەبریتانیا نمایش کرا. قەرزارباری جۆن بلایك ـ م بەوەی رێگەی پێدام دەقەکەی بەکاربهێنم کە ئەم پەراوێزەم لێیوەرگرتوە.

2. پشت بەستنی بەعسیەکان بەخەڵکانی تکریتی لەبەرزترین ئاستی دەستەڵاتدا بەتەنها بەس نیە بەوەی بەعس دەوڵەتێکی تائیفی دامەزراندوە. سیمای هەر دەوڵەتێك پەیوەندی بەبونیاتی (رەوایەتی) و ئەو بەرنامە ئایدۆلۆجییەوە هەیە کەخزمەتی دەکات. لەبەر ئەوەی ناسیونالیزمی عەرەبی جۆرە پەیوەندییەکی بەدابونەریتی سوننەوە هەیە، ئیتر ناکرێ بڵێین لەناسیونالیزمی عەرەبیدا شتێك هەیە شیعە ئاوارتە دەکات، بۆیە دەبینین زۆربەیان لەساڵانی شەست و حەفتاکاندا پەیامی عروبەیان هەڵگرتبو. بەپێی هەردوو دیدوبۆچونی ئایدۆلۆجی و قەوارەیی شتێك نیە پێی بوترێ تایبەتمەندی "سوننە" لەدەوڵەتی عراقدا کەسەدام حوسەین سەرۆکایەتی دەکات. گرفتەکە لەخودی سروشتی بەعس و ئۆپۆزسیۆنی عراقییە، ئەوانەی سورن لەسەر ئەوەی دەوڵەتی بەعس بەسوننە یا عەلمانی دابنێن، چونکە بەم رەفتارەیان ئاگری تایفەگەری دوارۆژ خۆشدەکەن کە رەنگە عراق پارچەپارچە بکات.

3. ئەم کۆمەڵە گوند و کنیسە وێرانە تایبەتەی لەیاداشتنامەکە بەوردی باسیکراوە لە بەرواری 18 / نیسان / 1988 بزوتنەوەی ئاشوری دیموکراسی لەنەتەوە یەکگرتوەکان و رێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی دابەشیکرد. لەپێناوی بریاردان لەسەر سێدارەدانی مەسیحییەکانی عراق بروانە : "قوربانیەکانی دی کوردستان"، گۆڤاری "نیوزویك"، 17 / حوزەیران / 1991، ل 33.

4ـ لەسەرەتای شەرِی عراق ـ ئێراندا، راگەیاندنی ئێران باسی ئەوەی دەکرد کە "عەرەب لەپشتەوە خەنجەر دەوەشێنن"، ئەمەش ئاماژەی "خیانەت" کردن بو لەحوسەین لەلایەن خەڵکی عراقەوە لەساڵی 60 کۆچیدا. بروانە وتارەکەی ئەمیر تاهیری لە "ئەنتەرناسیونال هیراڵد تریبون"، 10 / تشرینی یەکەم / 1980.

5ـ ئەم سکالآیە نەك تەنها پێکەنیناوی و قەبەکراوە بەڵکو هیچ بنەمایەکیشی نیە. لێکۆڵینەوەم لەسەر کۆمەڵێك وتار کرد کەلەنێوان 1986 و 1989 لەرۆژنامەکانی رۆژئاوا سەبارەت بەکورد بلآوببونەوە. ئەو وتارانە کۆمەڵەی مرۆڤی کورد لەژێر ناوی "کوردستان بەسوتماك دەکرێ" لەپاولۆ ئالتۆ ـ ی کالیفۆنیا کۆیکردبووە. وتارەکان تا ساڵی 1988 باس لەمەینەتیە کەمەکانی کورد دەکات کەزۆربەیان پەیوەندی بەشەڕی عراق ـ ئێرانەوە هەبو، بۆیە هیچ ئاماژەیەکی کۆمەڵ کوژی تیانەبو. بەلآم 1988 مەسەلەی کورد سەرنجی رۆژنامەکانی رۆژئاوای راکێشا، ئەمەش بەزۆری دەگەڕێتەوە بۆ کیمیابارانی مانگی ئازاری هەڵەبجە کەبوە مایەی کوژرانی پێنج هەزار کەس. وشەی لەناوبردنی بەکۆمەڵ بۆ یەکەمجار لە 3 / نیسان / 1988 لەرۆژنامەی "سان خوسی مێرکوری نیوز" باسکراوە. لەساڵی 1988 رۆژنامەنوسێك یا دوو رۆژنامەنوس بەراوردێکیان لەنێوان مەینەتی کورد و کوورەی یەهودییەکان کرد. وتارەکان باس لەراگواستنی گوندنشینەکانی کورد دەکەن بۆ باشوری عراق، بەلآم بەشوێن و چارەنوسیان نازانرێ. لەئەیلولی 1988 دا لەهەمو وەختێکی دی وتار لەسەر کوردستان نوسرا، بەلآم وتارەکان لەسەرەتای تشرینی یەکەمدا سەرلەنوێ بەشێوەیەکی دراماتێکی رویان لەکزی کرد. لەمەشدا ستایش یا رەخنە لەکەس ناگرم چونکە ئەمە حاڵی دونیایە.

6ـ بۆ نمونە بڕوانە وتارەکەی محەمەد عەبدئەلجەبار :"دیموکراسی کۆمەڵێك میکانیزمە بۆ رێکخستنی ژیانی سیاسی لەولآتدا"، ژمارە 90، ل 48 ـ 50.

7ـ بڕوانە "دامەزراندنی بەعسی عراق" بەشی شەشەم لە "کۆماری ترس"، لەپێناوی بیرۆکەی "ئەلئیمان" لەبیروڕای بەعس لەساڵانی چلەکاندا.

8ـ کاتێك لەتشرینی یەکەمی 1991 لەباکوری عراق چاوپێکەوتنم لەگەڵ سەرکردەی کورد، مەسعود بارزانی کرد بۆم رونبووە داناییەکی ئاوارتەی هەیە. زۆر نین ئەو بنەماڵە عراقیانەی وەك بنەماڵەی بارزانی دوچاری مەینەتی بونەتەوە. بارزانی سەبارەت بەداروخانی ئەخلاقی لەعراق و بێمتمانەیی لەنێوعراقییەکاندا راشکاوانە قسەی دەکرد. هەروەها بەرونی دەیوت لەزەینیدا پێ لەسەر ئەو مەسەلانە دادەگرێ : "ئێشوئازارێکی قوڵ لەنێوان ئێمە و حکومەتدا رەگی داکوتاوە، تەنانەت لەنێوان ئێمە و هێندێك گروپی عراقیشدا، بۆیە سارێژبونەوەی کارێکی زۆر زەحمەتە. بەلآم ئەگەر رێگەی لێبوردن بگرینەبەر و هەوڵبدەین لاپەرەیەکی نوێ هەڵبدەینەوە، دەتوانین بۆ نەوەکانی داهاتو بژین. پێویستە لەپێناوی مناڵەکانماندا لێبوردنمان هەبێت، ئەگینا لەروباریکی خوێندا نوقم دەبین". کاتێك لەو چاوپێکەوتنە بومەوە و بیرمدەکردەوە لەوەی عراقیەکان لەبارزانی باشتریان دەست ناکەوێت سەرپەرشتی بونیات نانەوەی عراقی دوای سەدام بکات.

9ـ ت. س. ئەلیوت، "بێرنت نۆرتن"، (چوار چوارخشتەکی)، (نیویۆرك : هارکۆرت پرێس جۆڤانۆڤیچ، 1988)، ل 14.

10ـ حەمید بیکیت ـ ی خوێندبووەوە، کاتێك ئاماژەی بەکارەکەی دەکرد "چاوەروانی گۆدۆ". بەڵام ئایـا لەنەسـتیدا بـیری لـە ئیمـامی دوازدەهـەمی شـیعە (ئەلمەهـدی ئەلمونتـەزر) دەکـردەوە ؟ بـەپێی بیروباوەری شیعە ئیمـامی دوازدەهـەم نـەمردوە، بـەڵکو دیارنـەماوە و دوبـارە دەرکەوتنـەوەی نیـشانەی سـەرەتای دەسـت پێکردنـی سـەردەمێکە لەسـەر هـەق بونیـات نرابێـت. بۆیـە دەمـەوێت بڵێم حەمیـد چاوەروانی گـۆدۆی خـۆی دەکـرد هـەروەکو شـیعەی عـراق چاوەروانی مەهـدی خۆیـان دەکـەن. چـونکە هیوای راستەقینە بەدوارۆژ لەگەڵ ئەمجۆرە گواستنەوە کولتورە تیکچڕاوە دەست پێـدەکات بەتایبـەتی کاتێك تێکەڵی زەینێکی کراوەی وەك زەینی حەمید دەبێ

بەشی دوەم

7 ـ من کێم

1ـ ئوسـامە واثـق، لـەدوای ئـەوەی "هـەور" دەرچوێتـەوە، "ئەلعـەرەب" رۆژنامەیـەکی رۆژانـەی سیاسیە و لە لەندەن دەردەچێت ، 22 / نیسان / 1991.

2ـ لەبەر ئەوەی لەبەغدا لەدایك بوم، تائێستاش کۆتم بۆ دروست دەکـات، بـەدەر لـەوەی مـرۆڤ چ پاسـپۆرتێك هەڵدەگرێت. بۆیـە کاتێـك لـە کـانونی یەکـەمی 1991، لەرێگـەی تورکیـاوە لەگەشـتێکی باکوری عراق دەگەڕامەوە، رێگەیان پێنەدام لەفرۆکەخانەی لۆغانەوە بۆ وڵاتە یەکگرتوەکان بگەڕێمەوە و بۆ لەندەنیان گێڕامەوە، چونکە ئەفسەرەکەی هیجرەت پێی قـووت نەدەچـو لەبەغـدا لـەدایك بـوم. پاسپۆرتەکەم ڤیزەی تورکیای لەسەر نـەبو. جانتایـەکی پـڕ لەرۆژنامـەی عـەرەبی و بەڵگەنامـەم پێبـو. بـەڵام خۆشـبەختانە و بـەهاوکاری نێوەنـدی لێکۆڵینـەوەی رۆژهـەڵاتی ناوەراسـت لـەزانکۆی هـارفۆرد و کینیت رۆس لەرێکخراوی مافەکانی مرۆڤ (ووچ) چەند مانگێك لە لەندەن نەمامـەوە بـۆ ئـەوەی هـەمو مەسەلەکان رونبکەمەوە.

3ـ بڕوانـە یاسـای چاکسازی سـاڵی 1977 کەلەبەشـی چـوارەمی "کۆمـاری تـرس" دا گفتوگۆی لەسەر کراوە. هەروەها بڕوانە رەگوریـشەی یاسـا لەئایـدۆلۆجیای بەعـسیزم لەسـاڵانی چلەکاندا. بەشـی شەشەم.

4ـ دەتـوانم بـیر لەئاوارتـە شەخـسیەکانی ئـەم قانونـە بکەمـەوە، وەك هیـشام مـولحیم، پـەیامنێری "ئەلسەفیر" لە وڵاتە یەکگرتوەکان کە عراقیەکان بەچاوی سۆزەوەتەماشای دەکـەن، حـازم صـاغیة ـ ی رۆژنامەنوس لە "ئەلحەیات"، کاتێك لەسەر کورد دەینوسی هـیچ عـەرەبێکی دی ئـەو کـارەی نـەدەکرد. بەڵام "وضاح شرارة"، مامۆستای زانستە سیاسیەکان لەزانکۆی لوبنان، لەو تێگەیشتبو کە خەسـڵەتی ناشیرینی ریژیمی عـراق سـەبارەت قەیرانەکـە مەسـەلەیەکی سەنتراڵیـستە. هـەروەها هـەمان حاڵـەتیش راسـتە لەسـەر سـەلاح زەغیـدی، توێـژەرەوەی سۆسـیۆلۆجیا و بەریوەبـەری پێـشوی یـەکێتی کرێکـارانی تونس، وەلید خالیدی لەزانکۆی هارفۆرد، لوتفی مەشعور سەرنوسەری "الصنارة" گۆڤارێکی هەفتانەی

عەرەبی ئیسرائیلییە و لەحەیفا دەردەچێت، سەلمان موسالەحە ـ ی شاعیری ئیسرائیل ـ عەرەب، و نوسەری گاڵتەئامیزی فەلەستینی ئەمیل حەبیبی و شبلی ئەلمەلات، دامەزرێنەرانی لیژنەی نێو دەوڵەتی لەپێناوی عراقێکی ئازاد. بێگومان خەڵکانی تریشیم لەیاد کردوە.

5ـ وەسفی هەمان دیمەنی مەغریب دەکات، سەلاح زەغیدی لەسەر روناکبیرە مەغریبیانە دەنوسێت کە " وادیار دواجار لەو پەیوەندییە جەماوەرییە تیگەیشتبون کە هێندیکیان ـ زیاتر دەربەستبون ـ هیوایان پێی هەبو ... لەتونس .... زۆربەی روناکبیران بەتەواوەتی پشتگیریان لەسەدام حوسەین دەکرد. زۆربەیان بون جەنگاوەری ئاسایی و بەحەماسەت و هێندێك جاریش بەهەڵچونێکی زۆرەوە، بەبێ هیچ رامان و دودڵییەك بەشداریان لەو خۆپێشاندانانە دەکرد لەپشتگیریان لەسەدام حوسەین دەکرد. "لەکامڵبونی فیکرەوە بۆ لادانی سیاسی : نامەیەکی کراوە بۆ هیشام جەعیت" لە "دەفتەری رۆژهەڵاتەوە"، حوزەیرانی 1991، ل 32. قەرزارباری پرۆفیسۆر ئەفرام ئیدۆڤیچ ـ م کەسەرنجمی بۆ ئەم وتارە راکێشا.

6ـ هاندەری راستەقینەی نادیار لەتەقاندنەوەی سۆزداریدا کە شەڕی کەنداو وروژاندی شایانی ئەوەیە بەوردی توێژینەوەی لەسەر بکرێ. بەڵام دەشێت مرۆڤ دڵنیا بێت لەوەی لەم چەند ساڵەی رابردودا "رەتکردنەوەی رۆژئاوا" بابەتێکی سەرەکی قوتابخانەی فیکری "ئوسوڵی" بو، بەتایبەتی لەتونس و جەزائیر و رقهەلگرتنێکی ئۆرگانی لەعەرەبی کەنداو، ئەوانەی بەدوا تازە دەوڵەمەندی (نۆڤۆ ریچ) و بەلوتبەرز دادەنران، هەمو ئەوانە رۆڵێکی سەرەکیان دەبینی. روناکبیرە مەغربییەکان بەتەواوەتی خۆیان لەگەرموگوری هەستی بێگەردی گشتی ونکردبو، ئەو هەستەی پێی گۆشکرابون ... بەڵام لۆجیك و رامان و شیکردنەوەی بابەتی و هەستی رەخنەلەخۆگرتن بەتەواوەتی بەسیحری ساحر بزربون. بگەڕێرەوە بۆ سەرچاوەی پێشو. ل 32 ـ 33.

7ـ روداوێکی راستەقینەی کورتە چیرۆکێکی بلاونەکراوەی ئەحمەد تونتچی یە (ناوێکی خوازراوە)، بەناوی "زی بیسترو".

8ـ ناسیونالیستی لێدوانەکەی واسق لە "ئەلعەرەب" کەبوە بە سەروتاری ئەم بەشە لەمجۆرەیە. سەمیر خەلیل سیفەتی "عروبەی" تیانیە، لەبەر ئەوەی لۆمەی ئەهریمەنە راستەقینەکان ناکات، واتە وڵاتە یەکگرتوەکان و ئیسرائیل.

9ـ "ئەلعەرەب"، 24 / حوزەیران / 1991.

10ـ ساتع ئەلحەسری گەورە بیریاری عەرەب، لەساڵانی نێوان هەردوو جەنگی جهانیدا، پێ لەسەر گرنگی زمان دادەگرێ وەك بنەمایەك لەتیورەی نەتەوایەتیدا.

11ـ ئیدوارد سەعید "روناکبیران و جەنگ"، "میریپ ریپۆرتس ، ژمارە 171 (تموز ـ ئاب / 1991) ل 16، بڕوانە پێشەکی. لەچەندین بۆنەدا بەکەسێك ناوزەدە دەکرام کە "رقی لەخۆی

www.dengekan.com

دەبێتەوە"، ئەمەش داتاشینێکی لۆجیکی شێوازەکەی سەعیدە لەوێناکردنی بیری ئەوی دی. "ئەفسانە نەجم ئابادی" لەژێر ناوی "جەنگی سەعید لەدژی روناکبیران" گفتوگۆی لەسەر ئەو بابەتانەی سەعید کردوە کەلەچاوپێکەوتنەکەیدا گەلاڵەی کردوە، ئنجا بە وەڵامەکەی سەعیدیشەوە لەمیریپ ریپۆرتس" بلاوبۆتەوە. ژمارە 173، (تشرینی دوەم ـ کانونی یەکەم/1991)ل2.

12ـ (لەمەنزلگەی جەنگ) دوە، جۆن سیمبسۆن، ل1.

13ـ وەلید خالیدی " قەیرانی کەنداو " : سەرچاوە و ئاکامەکانی (واشنتن، دەزگای لێکۆڵینەوەی فەلەستینی 1991) ل4.

14ـ بەعس نەتەوەی عەرەب وەك فاکتێك پێشکەش دەکات کەپێویستە بکرێتە واقیعێکی دەستەهەست لەمێژودا و بەراستییەکی سیاسی بگۆڕێت. نەتەوەی عەرەب واقیع نیە. ئێستا وەك جاران بونی نیە ... بەعس شکستی هێنا جەماوەرێکی گەورە لەنێو جەماوەری عەرەبیدا بەلای خۆیدا رابکێشێت. هیچ کاریگەرییەکی لەسەر ئەنتجلنسیای کراوە وشیار بەئاراستە فیکرییەکانی جهان نەبو ... روناکبیران ئینتمایان بۆ ئایدۆلۆجیایەکی قەومی هەژار نابێت کە تۆیی فاشییەتی لەخۆی هەلگرتوە بەبێ ئەوەی خیانەت لەخۆیان نەکەن. هەروەك سەلاح زغیدی لە "کامڵبونی فیکر ..." ئاماژەی بەهیشام جەعیت کردوە. ل 40 ـ 41.

15ـ چاوپێکەوتنێکی هیشام جەعیت لەگەڵ گۆڤاری "ئێکسپرێس"، 7 /شوبات/1991. لەنێو کتێبە فرەکانی جەعیت : "ناسنامە و دوارۆژی عەرەب ـ ئیسلام".

16ـ گۆڤاری " ئێکسپرێس "، 7 / شوبات / 1991.

17ـ سەلاح زغیدی " لەکامڵبونی فیکرەوە .... "، ل 40.

18ـ " ئەلدەستور "، 7 / ئازار / 1991.

19ـ ئەحمەد حازق ئەلعورف لە رۆژنامەی " ئەلشەعب " ی تونسی دەنوسێت کە ئەستونێکی هەفتانەی هەیە. زغیدی لە "کامڵبونی فیکر ..." ئاماژەی بۆ کردوە، ل 34.

20ـ " فایننشیاڵ تایمز "، 27 / شوبات / 1991.

21ـ مونیس ئەلرەزاز " ئەسوشیتید پرێس " لەعومان، هەروەها "بوستن گلۆب"، 27 / شوبات / 1991.

22ـ بڕوانە " نیوزویك "، 7 / کانونی دوەم ، ل 22.

23ـ نوسەر و وەرگێری بەرهەمەکانی فرۆید بۆ زمانی عەرەبی، جۆرج تەرابیشی، نمونەیەکە لەسەر ئەمجۆرە بیرکردنەوەیە، لەبەشی داهاتودا تەبەنی ئەم لۆجیکەی لەسەر قەیرانی کەنداو دەکەم.

24ـ رامی. ج. خوری " میوەی جەنگە تاڵەکە " لە "زی گۆڵف ریدەر : مێژو، بەڵگەنامە، بیرورا" چاپیکردۆتەوە. دارشتنەوەی میکائیل. ل. سفری و کریستۆفەر سێرف (نیویۆرك : راندۆم هاوس 1991) ل 403 (لێرە بەدواوە بە زی گۆڵف ریدەر) ئاماژەی پێدەدەین.

25. بڕوانە وتارەکەی جودیت میلەر (گەمەی سوریا : رووبەکی رۆژئاوایی بنوێنە)، "نیویۆرک تایمز ماگازین"، 26 / کانونی دوەم / 1992، ل 19.

26. فەواز ترابلوسی : " درۆینەی جەنگ "، میریپ ریپۆرتس، تەموز ـ ئاب / 1991، ل 32.

27ـ لەوتارێکی دانی رۆبنشتاین لە هاریتز وەرگیراوە. 4 / ئازار / 1991. وەرگێڕاوەکەی ئیسرائیل شاهاك لەرۆژنامەی عیبرییەوە بلاوبۆتەوە.

28ـ لەگۆڤاری " ئەلناقد " ی لەندەنی بلاوبۆتەوە، ژمارە 33 (ئازار / 1991)، ل 4 ـ 5، وشەی (متاه) مانای بەخۆنازین و بالاکردن و ملکەچی نادیار و نەبونی رێباز و وێلبون لە سەرزەمینێکی کاکی بەکاکی دەگرێتەوە ناونیشانەکە بەشێوەیەکی نایاب دەست دەخاتەسەر هەستی تورەبون و دڵەراوکێیەکی قوڵ کەرەتکردنەوەی عەرەبی پێدەناسرێتەوە و پێشتریش لەشیعرەکانی قەبانیدا بەدیمانکرد (بەشی یەکەم).

29. سەمیح قاسم، "ئێمە ئێستا بەڵگەنامەی مێژووین" لە "ئەلناقد" بلاوبۆتەوە، ژمارە 30 (کانونی یەکەم / 1990)، ل 4 ـ 5.

30ـ میلان کۆندێرا لە " ئەلریوایە ـ الروایە " وەریگرتوە، (نیویۆرك : گرۆڤ پرێس 1988)،ل135.

31. وتارێکی مونسیف مەرزوقی بەناوی (رۆژهەلاتی بزر) لەکاتی شەڕی کەنداودا بلاوبۆتەوە، "لۆمۆند"، 6 / شوبات / 1991. وادەست پێدەکات "لەکەناری ناوەراستی باشورەوە دەبینی کە شەڕی کەنداو وەك سەرەتای تەلاقدانی نێوان رۆژئاوا و جهانی عەرەبی دەردەکەوێت ". مەرزوقی لەوتارەکەیدا سوپاسی شڤینمان دەکات کە چەپرەوێکی حزبی سۆسیالیستی فرەنسیە و لەحکومەتەکەی میتیراندا وەزیری بەرگری بو، شڤینمان بەوە ناوبانگی دەرکردبو کەلەسالانی هەشتاکاندا چەکێکی زۆری بەعەراق فرۆشتوە. بۆچی؟ لەبەر ئەوەی شیڤمان بەمەبەستی پشتگیریکردن لەعەراق وازی لەپلەکەی خۆی هێنا. لەپێناوی زانیاری زیاتر لەسەر رێکخراوی "هاوبەندی مافەکانی مرۆڤ لەتونس"، بڕوانە بەشی یەکەم.

32. سەلاح زغیدی، وتاری (لەکامڵبونی فیکر ...)، "دەفتەرەکانی رۆژهەلات"، ل 35.

33. بڕوانە بۆ نمونە وتارەکەی نوسەری سودانی د. حەسەن مەکی محەمەد ئەحمەد کە لە 2/ ئایار/1991، رۆژنامەی "ئەلقودس ئەلعەرەبی" بلاویکردۆتەوە. وتارەکەی ئەو پاساوە دەخاتەروو کە دەڵێت لەشەڕی "ام المعارك" دا "رۆژئاوا گەورەترین زەرەرمەند دەبێت"، لەبەر ئەوەی ئاکامی هەنوکەیی هەرچییەك بێت لەوێرانەیی و داروخان ئەوا لەدوا دەرئەنجامدا ئیزافەیەکە بۆ پرۆژەی زیندوکردنەوەی ئیسلام. بێگومان ئەمەش دزێوترین وێنەی هەڵوێستی جەعیت بو. بەهەرحاڵ تەنها نوسەرە موسڵمانەکان ئاماژە بەشالاوی خاچپەرستی نادەن. بڕوانە بۆ نمونە وتارێك بەناونیشانی "جگە

لەشەڕی ئەمریکا هیچ ڕێگەیەکی دیمان نیە"، بەپێنوسی فەیلەسوف حەسەن عسفور " ئەلقودس ئەلعەرەبی "، 18 ـ 19 / ئاب / 1990.

34ـ لەکۆمەڵە شیعری " کەوتنی باڵندە "، (بیروت : دەزگای عەرەبی بۆ کێلۆڵینەوە و پەخشکردن، 1985)، ل 7.

35ـ ئەمە ناونیشانی وتارێکی میشیل عەفلەقە، یەکەمجار لە (فی سبیل البعث) بلاّبۆتەوە، (بیروت. خانەی ئەلتەلیعە، 1959) ل 29 ـ 30.

36ـ بەشێك لەچاوپێکەوتنەکەی فواد عەجمی، لەوتارەکەی عەجمی "بێدەنگی لەکولتوری عەرەبیدا " وەرگیراوە، (زی نیو ریپابلیك)، 6 / نیسان / 1987.

37ـ " ڕۆژژمێری گەمارۆدانی بیروت 1982 " قەسیدەیەکی ئەدۆنیسە لەسەر بیروت لە ئەنتۆلۆجیای شیعری عەرەبی بەناونیشانی (قوربانییەکانی نەخشە) بلاّوبۆتەوە، "لەندەن : دار ئەلساقی، 1984"، ل 134.

38. لەبنەڕەتدا وتارەکەی ئەنزنسیرگەر بەئینگلیزی لە (دیر شبیگڵ) لە "لۆس ئەنجلس تایمز" بلاّوبۆتەوە، 14 / شوبات / 1991، بەشی ب، ل 7.

39. سەلاح زغیدی باس لە 36 روناکبیری فرەنسی دەکات کەلە ئابی 1990 بەیاننامەیەکیان دەرکردوە و لکاندنی کوێت لەلایەن عراقەوە و بزوتنەوە ناحەزەکانی ئەمریکا لەکەنداو پێکەوە شەرمەزار دەکەن، و "بەلانەگرانی بێگانە و تابوری فرەنسی پێنجەم و بەکرێگیراوانی ئیمپریالیزمو زایونیزم ناو زەدە دەکرێن"، "لۆکایە دو لۆریان" (حوزەیران 1991)، ل 34.

40ـ وشەکانی عەبدولرەحمان حەفیدی " لیبراسیۆن "، 2 / ئازار / 1991، هەروەها لە " لۆکایە دو لۆریان " وەرگیراوە (حوزەیران / 1991)، ل 34.

41ـ وتارەی تۆنی واکر "تێکۆشەرە موسڵمانەکان سەدامیان بەخەلیفە دەوێت"، "فایننشاڵ تایمز"، (10 / کانونی دوەم / 1991).

8 ـ خورافاتی نوێی ناسیونالیزم

1. فواد زەکەریا "کولتوری عەرەبی و قەیرانی کەنداو"، (لەندەن : کوێت و ریسرچ کۆمپانی)، 1991، ل 30.

2. بەدرێژایی ئەم کتێبە ئاماژە بەدیدوبۆچونی ئەو روناکبیرانە کراوە.

3. ڕەشید خالیدی (فەلەستینیەکان و قەیرانی کەنداو)، "زی گۆڵف ڕێدەر"، ل 423.

4. سەمیر ئەمین " گرەوە راستەقینەکان لە شەڕی کەنداودا "، مۆنتلی ریڤیو (تەموز ـ ئاب / 1991) ل15.

5ـ بڕوانـە فەسـلییەی (ئـەراب سـتادیز کـوارترلی)، جڵدی 13، ژمـارە 1و2 (زسـتان و بـەهار 1991)، ل 5.

6. ئیدوارد سەعید " گرێدان، زمان، ناسنامە "، (زی گۆڵف ریدەر) ل 439.

7. لەکۆنوسی کۆنگرەکەوە وەرگیراوە کەلە ئازاری 1991 بەسترا و دوو ئەکادیمی لوبنـانی و دوو ئەکادیمی عراقی و 13 ئەکادیمی بـاکوری ئـەفریقیا ئامـادەبون و هەموشـیان ئـەکادیمی بـواری زانـستی کۆمەڵایەتی بون. بەناونیشانی "شەڕی کەنداو و دوارۆژی عەرەب : پەیڤین و هەڵوێـست" بڵاوکرایـەوە، (تـونس : خانـەی سـەراس 1991). (لێـرە بـەدواوە بەشـەڕی کەنـداو ئامـاژەی پێدەدەین) ل 93. بـۆ پیاچونەوەی هەمان دیدوبۆچـونی، بـەڵام بەسـێ بـەرواری جیـاواز، بڕوانـە وتارەکـەی فـەتحوللا والغلـو، مامۆستای زانستی ئابوری لەزانکۆی محەمەدی پێنجەم لەریبات. ل50.

8. بێگومان وڵاتە یەکگرتوەکان تا گرتنی کوێـت پـشتگیری لەسـەدام دەکـرد و بەدڵنیاییـشەوە ئـەو پـشتگیریکردنە هـانی سـەرۆکی عراقیـدا لەسـەر پلانـەکانی بـەردەوام بێـت. بـەڵام بۆچـی دەبـێ ئـەو پشتگیریکردنە بەپلەی یەکەم هانی گـرتنی کوێتی بـدات؟ ئاسـتی پـشتگیریکردنەکەی ئـەمریکا لـەعراق هەتا دووی ئابی 1990 لـەراپۆرتێکی تایبەتـدا روندەبێتـەوە بـەناوی "عـراق گـەیت : چـۆن ئیـدارەی بوش لەکرینی چەکدا دەستیاری سەدام حوسەینی کرد، بۆچی باجـدەرە ئەمریکیـەکان باجەکەیانـدا؟". (یو. ئێس. نیوز ئەند وۆرڵد ریپۆرت). 18 / ئایار / 1992.

9. کاتێك دژە هێرشی عراق بۆ سەر راپەرینەکەی 28 / شوبات لەوپەری توندیدا بـو، ئیـدوارد سەعید لەوتارێکیدا کەلە 7 / ئازار / 1991 بڵاوکراوەتەوە، دەنوسێت : "زۆرجاران ئەو قسەلۆکانەی لەسەر عراق دەوترێتـەوە بـەوەی هاوڵاتیـانی خـۆی کیمیابـاران کـردوە، ئـەوا لەباشـترین حاڵەتیـدا ئـەو قسەلۆکانە کۆنکرێتی نین. لێرەدا بەلایەنی کەمەوە راپـۆرتێکی کـۆلێجی جـەنگ هەیـە، ئـەو راپۆرتـەی لەکاتێکدا ئامادەکراوە کە عراق هاوپەیمانی وڵاتە یەکگرتوەکان بوە و بانگەشـەی ئـەوە دەکات کـەئێران کوردەکانی لەهەڵەبجە کیمیاباران کردوە. ئـەمرۆ خـەڵکانێکی زۆر بـاس لـەو راپۆرتـە دەکـەن". لەنـدەن ریڤیۆ ئۆف بۆکس. (7 / ئازار / 1991) ل 7. لەکەیەوە سەعید بەراپۆرتی وۆر کۆلیج سەرسام بـوە، ئەمـەش کارێکـە شـایانی سـتایش کردنـە بـەوەی بەڵگەنامەیـەکی لـەوجۆرەی کەجێگـەی بـڕوا نیـە لەئەرشـیف دەربهێنـرێ بـۆ ئـەوەی مێـژوی رووپامـایی ئـەمریکا سـەبارەت بـەکارێك کەپەیوەنـدی بەعراقـەوە بخاتـەروو. سـەعید دەیـەوێت بـڕوا بهێنێـت بـەوەی لەتوانایـدا هەیـە گومـان لەراسـتییەك بچێنێت کە مشتومڕ هەڵناگرێت ـ چەندین ساڵە بەراستی زانـراوە ـ ئـەویش لەگونـدی شـێخ وەسـانەوە لەنیسانی 1987 دەستی کرد بەکیمیاباران کردنی گوندە کوردنشینەکان. ئەو رۆژانـەی هێـشتا ریـژیم یارییـە تازەکـانی تاقیـدەکردەوە، بەدرێـژایی سـاڵانی هەشـتاکان بەشـێوەیەکی گـشتی و سیـستماتیکانە بۆردومانی کیمیایی دەکرد. هەمو رۆژنامەکانی جهان هەواڵەکانیان بڵاودەکردەوە.

10. وەك هیچنز، پێی وایە باشترە هەڵهێنجانی نیازی بۆگەنی هەمو دەوڵەت و حکومەتەکان لەسەر ڕێسای گریمانە لۆجیکترە. بەڵام لەدەسپێکی ئەو سەلماندنانەی پێشکەشمان دەکرێت، نالۆجیکیە شتێك هەڵهێنجین کە گلاسپی بەفیعلی مەبەستی بوە. "لەراستیدا گرفتە گەورە سنورییە چارەسەر نەکراوەکانی کەنداو، لەنەخشەکێشانی کۆلۆنیالیزمی بریتانیای سەردەمی کۆنەوە سەرچاوەدەگرێ"، بڕوانە هیچنز، "بۆچی لەلدا چەقیوین؟"، "هاربرز ماگازین"، (کانونی دوەم / 1991). جۆن سیمبسون حیکایەتێکی جیاواز لەسەر ئەم چاوپێکەوتنە پێشکەش دەکات، لە"لەمەنزلگەی جەنگەوە" ل 101 ـ 105. سیمبسون بەتوندی پێدادەگرێ لەسەر ئەوەی لەکاتیچاوپێکەوتنەکەدا خودی سەدام : "هیچ بیرۆکەیەکی رونی لەسەر کردەوەکانی نەبو" ل 102.

11. هەروەها بڕوانە ڕەخنەکانی نعوم چۆمسکی لەبەشێکی دی ئەم بەندەدا.

12ـ لەکاتی گەشتەکەمدا بۆ باکوری عراق لە تشرینی دوەمی 1991، روناکبیرێکی کورد وێنەیەکی لەگۆڤاری ((ناوی گۆڤارە لەچاپدا دەرنەچوە ـ و ـ)) "تایمز ماگازین" پێدام. گۆڤارەکە وتارێکی تیابو ستایشی "بیریاری ئەمریکی چۆمسکی دەکرد"، لەسەر ئەو بنەمایەی "ئەو ڕێوشوێنانەی ڕۆژئاوای شەرمەزارکردوە کەدژی پرەنسیپەکانی دیموکراسی بوە"، کەچی وتارەکە ئەو شتانەی پشتگوێ خستبو کەلەرابردودا چۆمسکی لەسەر پۆخڵەواتی بەعس وتبوی و تەنها پێی لەسەر"کەلەبەری نێوان وتە و کردار" داگرتبو کە چۆمسکی لەنێو لیبراڵە ڕۆژئاواییەکان دروستی کردبو. مایەی گاڵتەجارییە بەوەی لەم کتێبەدا بەباشی دیاریکردنی ئەم ئەرکەم لەبەرچاو گرتوە، بەڵام لەگەڵ جێگۆرکێی لیبراڵە ڕۆژئاواییەکان بەروناکبیرانی عەرەب . " ئەلفبا "، ژمارە 1208، 20 / تشرینی دوەم / 1991، ل 6.

13. فەواز تەرابلوسی، "میریپ ریپۆرتس"، (تەموز ـ ئاب / 1991) ل 30.

14. فەسلییەی (ئەراب ستادیز کوارترلی) ل 14 و 20.

15. ئیدوارد سەعید (زی گۆڵف ریدەر)، ل439.

16ـ لەدەقی قەسیدەی "یاداشتی شوێن پێی وڵاخ" وەرگیراوە لە "گەڕانەوەی کۆلۆنیالیزم : لەداگیرکردنی کولتورییەوە بۆ شەڕی کەنداو" بڵاوبۆتەوە ، بەپێنوسی کۆمەڵێك نوسەر، (لەندەن : بڵاوکراوەکانی ریاز ئەلرەیس 1991) ل 172 ـ 173.

17. هەمان سەرچاوە. ل 172.

18. فیل ریفس، ئەم حیکایەتەی بەدورودرێژی لە "لۆجیکی توندی قورئان و کلاشینکۆف" گێڕاوەتەوە، ڕۆژنامەی ئەندیپێندنت. 12 / شوبات / 1991.

19ـ بڕوانە ڕاپرسی عەرەبی لەنوسینی دیفید هێرست "ڕیسواکردنی سەلاحەدین ڕۆشنایی دەخاتە سەر لایەنگرانی"، ڕۆژنامەی گاردیان، 27 / شوبات / 1991.

20. جاك بێرك "لەدایك بونی عەرەبی نوێ : ئێشوئازار و دڵخۆشی" (لەندەن : خانەی ئەلساقی 1983)، ل49. بێرك ئاماژە دەكات بەوەی كەسەلاحەددین ساڵی 1970 سروشی 50 كتێبی ئەدەبی تازەی بۆ هاتوە.

21ـ جۆرج تەرابیشی، "جووت تاوانی رۆژئاوا"، كتێبی "گەڕانەوەی كۆلۆنیالیزم"، ل 162 ـ 163، تەرابیشی هەمان بەراوردی بیسماركی لەگەڵ محەمەد سەید ئەحمەد كردوە :"لەلای هیچ عەرەبێك شاراوەنیە كەریژیمی سەدام حوسەین سەركوتكارترین ریژیمی دونیایە ... بەڵام بۆچی سەدام ناتوانێت لەپێناوی عەرەبدا ئەو كارە بكات كەبیسمارك لەپێناوی ئەلمانیادا كردی؟". میریپ ریپۆرتس (كانونی دووەم ـ شوبات / 1991) ل 17.

22ـ " ئەلقودس ئەلعەرەبی " پێنج وتاری محەمەد عابد ئەلجابری بڵاوكردۆتەوە. جابری لەلێكۆڵینەوەیەكی بێبەهایدا بەناونیشانی "دروستبونی عەقلی عەرەبی" پشتگیری لەپرۆژە سیاسییەكەی حزبی بەعسی عراقی دەكرد. لەوتارێكیدا لەسەر بابەتی "سەدام حوسەین كێیە: ئەزمونی رابردو و ئاسۆی دوارۆژ"، جابری سەرۆكی عراق وەك سەركردەیەكی خاوەن روانگە پێشكەش دەكات كە "پرۆژەی ناسیونالیستی رزگاریخواز و پێشكەوتوخواز و یەكگرتنەوەی هەیە، بەجۆرێك كە گەلی فەلەستینی بتوانێت لەسەر خاكی خۆی ماڧی چارەی خۆنوسینی دیاریبكات". بەڵام بۆ تەنها جارێكیش باسی لەفایلی ریژیمی عراقی لەبواری ماڧەكانی مرۆڤدا نەكردوە. وتارەكانی لە 31 / كانونی دووەم / 1991، 2 ـ 3 / شوبات / 1991، 5 / شوبات / 1991، 9 ـ 10 / شوبات / 1991 و 3 / ئازار / 1991 بڵاوبۆتەوە.

23. ئەلیاس خوری " راستی و وەهم "، رۆژنامەی (ئەلسەفیر)، 1 / ئەیلول / 1990، ل 10.

24. حازم ساغیە چاوپێكەوتنەكەی سازكردوە و 4 / نیسان / 1991 لەرۆژنامەی "ئەلحەیات" بڵاوبۆتەوە.

25ـ كۆنگرە خەیرەددین حەسیب، بەریوەبەری نێوەندی (لێكۆڵینەوەی یەكگرتنی عەرەب) و بەریوەبەری پێشوی بانكی نێوەندی عراق بەسكرتێری گشتی هەڵبژارد، لەگەڵ سكرتارییەتێك كەلە 25 ئەندام پێكهاتبو، ئەویش بەپێی دابەشبونی جوگراڧی بۆ ئەوەی كارەكانیان راپەڕێنن (دوو عراقی، ئوردونییەك، سێ فەڵەستینی، سێ لوبنانی، سورییەك، یەمەنییەك، دە ئەندام لەباكوری ئەفریقیا و چوار لە وڵاتانی كەنداو). لەو كەسە گرنگانەی ئیمزایان لەسەر كردوە هیشام شەرابی، مامۆستای زانكۆی جۆرجتاون و فەیلەسوڧی مەغریبی محەمەد عابد ئەلجابر بون، لەوێنەیەكی كۆپی كراوی بەیانی كۆنگرەكەوە هەمو ئاماژەكان وەرگیراوە.

26. بۆچی بۆنمونە، بیریارێكی رەخنەگری وەك هیشام شەرابی بێزار و تورە دەبێ لەوەی هێزی هاوپەیمانان ئەو كارەیان بەسەر سوپای كۆماری سەدام دا هێناوە ؟ دوای ئەوەی گاردی كۆماری زۆر

www.dengekan.com

درندانە راپەڕینی ئازاری سەرکوتکرد و خەڵکێکی زۆری بێوەیان کوشت کەزۆر لەژمارەی هەمو کوژراوەکانی گاردی کۆماری زیاتر بو، هیشام بەماوەیەکی زۆر لەوتارێکیدا جەخت لەسەر زیانەکانی لەخەڵکی عراق دەکاتەوە وەك بەڵگەیەك لەسەر تاوانەکانی ئەمریکا لەشەڕی کەنداودا . بڕوانە " تاوانی ئەمریکا و دەست پێشخەرییەکەی مستەر بیکەر ". " ئەلقودس ئەلعەرەبی "، 29 / نیسان / 1991.

27. " بەیانێك بۆ نەتەوە "، ل 4.

28. هەروەها بگەڕێرەوە بۆ سەلاح زغیدی لە وتارەکەی "لەکامڵبونی فیکرەوە "، لۆکایە دو لۆریان، (حوزەیران / 1991)، ل 35.

29. " بەڵگەنامەی 91 "، بەندی پێنجەم. هەروەها بڕوانە بەشی شەشەم، پەراوێزی 15.

30. ئیبراهیم ئەبو لەغد " سیاسەتی گرێدان " لە "دوای گەردەلول : خوێندنەوەی قەیرانی کەنداو" دارشتنەوەی أ. ب. بنییس و م. موشەبەك (نیویۆرك : ئۆلیف برانش پرێس 1991) ل184، 188 ـ 189.

31. محەمەد حەلاج : "هەڵوێست وەرگرتن : فەڵەستینیەکان و قەیرانی کەنداو". جورناڵ ئۆف بالستین ستادیز، جلدی XX، ژمارە 3 (بەهاری 1991) ل 45.

32. " هاداشۆت "، 10 / تشرینی یەکەم / 1990.

33. سەدام حوسەین جارناجارێك ئایەتی قورئانی بەکاردەهێنێ. بڕوانە بەشی پێنجەم.

34. " زی هومێنز ریڤیو ئۆف بووکس "، جلدی VIII، ژمارەی 10 ـ 11، (تەموز / 1990)، ل11 ـ 12.

35. نزهار بئر، " هاریتز "، 22 / ئازار / 1991. ئەو وەرگێڕاوەم بەکارهێنا کە ئیسرائیل شاهاك لەراپۆرتی ژمارە 67 بۆی دابین کردم بەناونیشانی "فەڵەستینیەکانی ئیسرائیل لەکەشوهەوای رەخنە لەخۆگرتن گفتوگۆی دیموکراسی دەکەن".

36. بڕوانە وتارە گرنگەکەی حەبیب و هودا ئەلحوسەینی لەرۆژنامەی "رۆژهەڵاتی ناوەراست" لە 3 / ئایار / 1991.

37. لەوتەیەکیدا کەلەگەلەری کوفە لەلەندەن لەبەرواری 17 / ئایار / 1991 پێشکەشی کرد، حەبیبی سەرجەم روناکبیرانی عەرەبی رەخنەکرد، لەبەر ئەوەی نەیانتوانیبو ئەو بۆشاییە پڕبکەنەوە کەلەقەیرانی کەنداو کەوتبووە. لەوتارێکی دیدا دەپرسێت ؛ بۆچی ئەمە رویدا؟ پێم وایە گوناهی کەمتەرخەمی روناکبیرە عەرەبە داهێنەرەکانە، جگە لەکۆمەڵێکی بچوکی پەراوێز کراو، لەسەر ئەو رۆڵەی دەبوایە لەپێناویدا کاریان بۆ بکردایە، ئەویش بەدیاریکراوی پاراستنی ویژدانی میللەتەکەیانە لە گەندەڵی. "ئەقودس ئەلعەرەبی"، 22 / ئایار / 1991.

38. بڕوانە چاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ ی. ئەلغازی لە هاریتز، 30 / ئایار / 1991.

39. بڕوانە وتارەکەی لە "ئەلقودس ئەلعەرەبی"، 20 / ئازار / 1991.

40. ناوەڕۆکی وڵاتپاریزێ فەلەستینی، بەتەواوەتی بزرە لەعروبە - گشتگیرییەکەی کەسێکی وەك هیشام جەعیت یا محەمەد عابد ئەلجابری.

41- هەر هەمان پاساویش گەشەی پێدرا لەو کارەی کەعراق لەدژی کوێت پیادەی کرد و بەشێوەیەکی بەرفراوانتریش لەو وتارەی لە "نیو ستایتسمان ئەند سۆسێتی" بڵاوبۆتەوە ، 31 / ئایار / 1990.

42. محەمەد حەسەنین هەیکەل "ئەمریکییەکان برۆنە دەرەوە و ئەی سیستمی نوێی عەرەبی وەرە ناوەوە"، رۆژنامەی "تایمز"، 12 / ئەیلول / 1990، بەبێ هیچ پاساوێك هەیکەل ئەو بێدەنگییەی لەسەر قەیرانی کەنداو شکاند کە ماوەی شەش هەفتەی خایاند، رای یەکەمی لەرۆژنامەی تایمز - ی لەندەنی بڵاوبووە.

43- نعوم چۆمسکی "سیاسەتی وڵاتە یەکگرتوەکان لەقەیرانی کەنداودا" زانکۆی هارفۆرد. کامبریدج ، 19 / تشرینی دوەم / 1990، زنجیرە نامێلکەی ئۆبن ماگازین. ویست فێڵد. ن. ج. 1991. ل 2.

44. نعوم چۆمسکی : "سیستمی نوێی جهانی"، بایتز کۆلدج، 30 / کانونی دوەم / 1991. زنجیرە نامیلکەی ئۆبن ماگازین، ویست فێڵد. ن. ج. 1991. ل 5.

45. چۆمسکی، " سیاسەتی وڵاتە یەکگرتوەکان لەقەیرانی کەنداودا "، ل 2.

46. سەرچاوەی پێشو. لەنامیلکەکەدا چۆمسکی رونیدەکاتەوە کە وڵاتە یەکگرتوەکان بەردەوام دژایەتی دیبلۆماسیەت و گفتوگۆ دەکات، چونکە سیاسەتی ئەمریکا لەلایەن گەلانی جهانی سێیەمەوە پەسەند ناکرێ، بۆیە ئەگەر واز لەتوندوتیژی بهێنێ بەتەواوەتی شکست دەهێنێ. ئەم جەختکردنە دوگماییە پشت بەبەڵگەنامە نابەستێت لەبەر ئەوەی ئەزمونی راپەرینی ئازاری خەڵکی عراق ئەو قسانە پوچەڵ دەکاتەوە، کاتێك شۆرشگێرە کورد و عەرەبەکان داوایان لەهێزی هاوپەیمانان کرد لەروخاندنی ریژیمی عراقدا هاوکاریان بکات.

47. شەڕی کەنداو، ل 29.

48. سەرچاوەی پێشو. ل 34. هەمان پاساو لەوتارەکەی سەمیر ئەمین ئامادەگی هەیە کەپێشتر باسکراوە، "گرەوە راستەقینەکانی ..."، مۆنتلی ریفیۆ (تەموز - ئاب / 1991)، ل 16 - 19.

49. وێنەیەکی کۆپیکراوی نوسینێکی بڵاونەکراوەی ئەحمەد چەلەبی بەناونیشانی "دارایی و دەستەڵات لەعراقدا"، 20 / شوبات / 1990.

50- ژمارەکان لەدۆنا سمیت - دوە وەرگیراوە : "دڵەراوکێی توێژەرە ئەمریکییەکان بەرامبەر بەتێچونی ریژیمی نوێی بوش"، رۆیتەر، 18 / ئازار / 1991.

www.dengekan.com

51. ژمارەکان لەمارك سۆمەر ـ ەوە وەرگیراوە : "ولاتـە یـەکگرتوەکان ناتوانێت تێچون لەئەستۆ بگرێت"، کریستیان سیانس مۆنیتۆر، 6 / ئاب / 1991، ل 18.

52. بۆ نمونە بڕوانە وتارەکەی ئێدوارد لۆتواك "ئایا ئـەمریکا ڕێگـەی داروخـانی گرتۆتەبـەر؟"، کۆمانتری ، ئازاری 1992، ل 15 ـ 21.

53. ژمارەکان لەجێمس ریسن ـ ەوە وەرگیراوە، "بوش بۆ مایەدانی شەڕ، بـاج هـەڵناگرێت"، لۆس ئەنجلوس تایمز، 22 / کانونی دوەم / 1991، بەشی کاروبار، ل1.

54. ئیدوارد سەعید، "بەشێوەیەکی تراجیدی، کتێبێکی داخراو بۆ رۆژئاوا"، ئەندیپیندنت، 12 / ئاب / 1990. ئەو رۆژەی شەڕی کەنداو دەستی پێکرد، سەعید زۆر بەتوندی ئەو هەنگاوەی عراقـی رەخنـەکرد. بڕوانـە وتـاری "ئیمپراتـۆرێتی لم" (ویـك ئەنـد گاردیـان)، 12، 13 / کـانونی دوەم / 1991. ئەو وتارە لەخوێندنەوەی سەعید بۆجهان، سیـستمی نـوێی عـەرەبی رەخنـە دەکات، دەست خۆشـی لـەو کـارەی دەکـەین، چـونکە هـیچ هـەڵهێنجانێك پێـشکەش ناکـات. بـەبڕوای مـن بنـەما سەرەکییەکانی وەك خۆی ماوەتەوە، ئەوەش کاتێك سەلمێنرا کە سەعید دژایەتی ئەو پرەنسیپەی کـرد هاوپەیمانەکان بۆ بەرژەوەندی راپەرینی خەڵکی عراق و لەدژی سەدام حوسەین تەدەخول بکەن.

55. سەمیر خەلیل "نقوم بون لەکەنداوی درۆدا"، ئەندیپێندنت، 25 / ئاب / 1990.

56. سەعید " بەشێوەیەکی تراجیدی، کتێبێکی داخراو ....".

57. ئەلیاس خوری " زری ئەمریکی "، " ئەلسەفیر "، 18 / ئاب / 1990، ل 10.

58. تەرابیشی " گەڕانەوەی کۆلۆنیالیزم "، ل 159 و 164.

59. شەڕی کەنداو، ل 112.

60. تەرابیشی " دروێنەی جەنگ " میریپ ریپۆرتس، تەموز ـ ئاب / 1991، ل 32.

61. ناونیشانی تەواوی : "گەڕانەوەی کۆلۆنیالیزم لەداگیرکردنی کولتورییەوە بۆ شەڕی کەنداو"، بەپێنوسی کۆمەڵێك نوسەر، لەوانەش : کەمال ئەبودیب، سەمیح قاسم، محەمەد بەرادە، ئەنسی ئەلحاج (لەندەن : بلاوکراوەکانی ریاز ئەلرەیس / 1991).

62ـ بڕوانـە وتارەکـەی "شـەڕ لـەدژی شارسـتانی"، گاردیـان، 6 / نیـسان / 1991. وتارەکـەی بەشێوەیەکی پوخت و بەتێروتەسەلی قسەلەسەر "گەڕانەوەی کۆلۆنیالیزم" دەکات، ل 33 ـ 44.

63ـــ بڕوانـــە چـاوپێکەوتنەکەی لەگـەڵ کەسـار لـە "ئەلحـەیات"، 30 / ئایـار / 1989، بەناونیشانی (کتێبی عەرەبی دەکوژن).

64. سەعید "بەشێوەیەکی تراجیدی، کتێبێکی داخراو ..."

65. خالیدی : " قەیرانی کەنداو : سەرچاوە و ئاکامەکانی"، ل 2.

9 ـ دیمەنەکانی دڵرەقی و بێدەنگی

1ـ هێندێك جار، تەنانەت کاتێك عەرەبیش راپۆرتی لەوجۆرە ئامادە دەکات، ئەوا پشتگوێ دەخرێ. لەکاتی کۆنگرەی نیشتمانیدا لەساڵی 1991، بۆ لیژنەی ئەمریکا ـ عەرەب ـ ی دژ بەرەگەزپەرستی ADC کە بانگەشەی ئەوە دەکات "رێکخراوێکی بێلایەنە و تەنها بەرگری لەمافەکانی عەرەبە ئەمریکییەکان دەکات"، ئەم لیژنەیە بو بەبەربەستێك لەبەردەم رێکخراوی مافەکانی مرۆڤی عراقی کەبارەگاکەی لەواشنتنە، چونکە رێگەی پێنەدان لەسوچیکدا ئەدەبیاتی خۆیان نمایش بکەن. (لەهەمان کۆنگرەدا بەستە وەرەقەیەکی 92 وەرەقەیی بۆ فرۆشتن نمایش کرابو کە پێکهاتبو لە 30 گوتار، لێدوان، چاوپێکەوتن و نامەی لێپرسراوانی رەسمی حکومەتی عراقی بەناونیشانی "عراق دەدوێت" ـ زیاد لەنیوەی بابەتی سەدام حوسەین بو ـ). بەپێی وتەکانی فێرد مۆر ـ ی پەخشکار، ئامانجی ئەم کۆمەڵە بابەتە "خستنە رووی دیدو بۆچونی عراق بو". بەرگی کتێبەکە نەخشەیەکی رەنگ سەوزی کوێت و عراقی لەسەر بو کە سنوری نێوانیان سڕابووە، لەپاڵ نامێلکەی دی کەباسی لەدانیشتوانی بیست ملیۆنی عراقی دەکرد (بەپاریزگای نۆزدەهەمیشەوە). رێکخراوی ADC ساڵی 1980 دامەزرا "وەك پەرچەکردارێك لەسەر ئەو شێواندن و قسەهەڵبەستن و رەگەزپەرستییەی ئەمریکییەکانی بەرەچەڵەك عەرەب روبەروی دەبونەوە". (زانیارییەکان لەراپۆرتی چالاکییەکانی ساڵی 1991 ـ ی رێکخراوەکەوە بڵاوبۆتەوە). لەهەمو حاڵەتێکدا بەدەگمەن گرنگی بەپێشێلکردنی مافەکانی عراق و جهانی عەرەبی دەدا، لەجیاتی ئەوەش گرنگی بەپێشێلکارییەکانی ئیسرائیل دەدا لەسەر مافەکانی مرۆڤ و مافە مەدەنییەکانی عەرەبە ئەمریکییەکان. لە 11 / ئایار / 1992 ئەلبێرت مخیبر، سەرۆکی لیژنەیADC لەچاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ رۆژنامەنوسی ئەمریکی ـ عراقی دەڵێت ؛ هەمو ریژیمە عەرەبییەکان مافەکانی مرۆڤ پێشێل دەکەن، بۆیە ئەگەر لیژنەکە لەو پێشێلکارییانەوە دەست پێبکات، لەکوێ دەوەستێت؟ ئایا پێویستە هەمو کۆنگرەیەك 21 خشتەی کارکردن ئامادەبکەن؟ ئەم کارە کۆتایی نیە. بۆیە قسە لەسەر روداوە دەکەم چونکە ADC گەورەترین رێکخراوی ئەمریکی ـ عەرەبی وڵاتە یەکگرتوەکانە و نوێنەرایەتی نزیکەی 20 هەزار عەرەبی ئەمریکی دەکات و دیدوبۆچونەکانی فرە رەهەندە.

2ـ بۆ نمونە مرۆڤ بیر لەبەرهەمی ژنە نوسەرە لوبنانیەکانی وەك حەنان ئەلشێخ، ئەندریە شەدید و ئیتیل عەدنان دەکاتەوە چونکە نوسەرە پیاوەکان هێشتا سەرقاڵی رەتکردنەوە و ناسیونالیزم و دژایەتی کردنی ئیمپریالیزمن. بۆ زانینی جیاوازی زیاتر بڕوانە لێکۆڵینەوەکەی ا. عەقاد : "ئەلحەسانیە و جەنگ : دەمامکی ئەدەبی لەرۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا"، (نیویۆرك : نیویۆرك یۆنیڤێرستی پرێس 1990).

3. تاکە کتێبێك کەلەسەر حەما پێم زانیبێت بەناونیشانی : "حەما : تراجیدیای سەردەمێکە کە سەبرا و شاتیلای تێپەراندوە"، (قاهیرە، خانەی ئەلئیعتسام). ناوی نوسەر لەسەر کتێبەکە نیە، رەنگە هەوڵی چەند ئیخوان موسلمینێك بێت. باشترین بەسەرهاتی روداوەکان لەکتێبی تۆماس فریدمان دا هاتوە بەناوی : " لەبیروتەوە بۆ قودس " (نیویۆرك : فیرار شتراوس ئەند جیرۆ 1989)، بەشی چوارەم، "یاساکانی حەما"، بەرزترین ژمارە 40 هەزار کوژراوە کەسۆربون لەسەر حەما بلاویکردۆتەوە. رێکخراوی لێبوردنی نێو دەوڵەتی لەراپۆرتێکیدا ژمارەی کوژراوەکان بە 10 ـ25 هەزار کوژراو دەخەملێنێ. کەس ژمارەی راستەقینە نازانێت.

4ـ هەر کە فاکسەکەم پێگەیشت چەندین کەرەت بەدوای راستی ئەو ناسنامەیە گەڕام ـ ئاماژەپێکراوەکە ـ هەچەندە ئەو وێنە ئەسڵییەم دەستنەکەوت کە کوردەکان لەکاتی راپەڕینی ئازاری 1991 دا دەستیان بەسەراگرتبو، بەلام ئەو کاسێتە ڤیدیۆیەم بینی کەوێنەی ناسنامەی عەزیز سالەحی گرتبو لەنزیك ژوری هەتکردنیدا لەبارەگای ئەمنی سلێمانی. وێنەکە لەکاتی تالانیدا گیرابو. بۆیە وەختی ئەوە نەبو ساختە لەبەڵگەنامەکە بکرێ. ئەمە و شایەتی کوردەکانی دی و ئەو رۆژنامەنوسە رۆژئاواییانەی لەو دەمەدا لەوێ بون، هیچ گومانێکم لەلا ناهێڵێت لەوەی ئەو بەڵگەنامەیە راستیە و ساختە نیە.

5. بەپێی شایەتی ئەحمەد بامەرنی لە 26 / ئەیلول / 1991 لەپاریس لەکاتی رێوشوێنەکانی دادگا پێشکەشی کرد بۆ "تاوانبارکردنی سەدام" و هەمو دارودەستەکەی بۆ ئەوەی بزانن لەتوانادا هەیە تاوانی شەڕ یا تاوان لەدژی مرۆڤایەتی ئاراستەی سەرکردایەتی بەعس بکەن. لەو دادگایەدا هیشام ئەلحەسەن، پزیشکی شارەزا لەندەن، لەشایەتییەکی زۆر کاریگەریدا دەڵێت زۆربەی ژنە عراقیە نەخۆشەکانی لەسالانی هەشتاکاندا لەلایەن پیاوانی ئەمنەوە دەستدرێژیان کراوەتە سەر. هەروەها بڕوانە کۆمەڵێك راپۆرتی شایەتەکان بەناوی "روداوەکانی ئازار/1991"، هەروەك خودی شایەتەکان دەیگێرنەوە (تاران : نێوەندی دۆکیومێنتی مافەکانی مرۆڤ لەعراقدا. 1991. ل33).

6. لەبارەی ئەم زانیارییە خۆم بەقەرزاری هیلاری مان دەزانم. لەدوای رزگارکردنی پایتەختی کوێت ماوەیەکی کورت سەردانی ژوری هەتکردنی کردبو. هەروەها لەدوای راپەڕینیشەوە بەماوەیەکی کورت کاسێتێکی ڤیدیۆیان پێدام کەوێنەی ژوری هەتکردنی لەئەمنی سلێمانی و وێنەی کۆمەڵێك جلی ژنانەی کۆنی فرێدراوی لەپاڵ دیوارێکدا گرتبو.

7. بڕوانە وتارەکەی ئەندرۆ هۆگ لەپایتەختی کوێتەوە بەناونیشانی "میراتی شەڕی سەدام : منالانی بێ رابردو"، سەندای تایمز، 26 / کانونی دوەم / 1992. هۆگ لەدوای سەردانەکەی بۆ خانەی هەتیوان دەڵێت : "داینگەکە بەوێنەی پۆرترێت و کەلوپەلی رەنگاورەنگ رازابوەوە و بەهیچ شێوەیەك لەشوێنی ئەو منالانە نەدەچو کە کوێتییەکان پێیان باش بو لەبیریان بکەن. بەلام ئەوەش واقعیکی نەویستراوە کە زۆربەی منالانی داینگەکە یادەوەری زیندوی داگیرکاری عراق بون و لەژنانێك

کەوتبونەوە کەسەربازەکانی سەدام حوسەین دەستدرێژییان کردبووە سەریان. خەملاندنەکان جیاوازن، بەڵام دەستدرێژییەکانی حەوت مانگی داگیرکردن بە 500 ژن دەخەملێنرێ، هێندێك لەژنەکان چەندجارێك دەستدرێژییان کراوەتەسەر". مناڵانی داینگەکە بەری ئەو ژنانە بون کە دەرفەتی ئەوەیان نەبو بەدزێوە مناڵەکانیان لەباربەرن یا لەلایەن خێزانەکانیانەوە هیچ تێگەیشتنێکیان بۆیان نەبو. ئەو ژنانە روبەروی ژیانی ریسوایی دەبونەوە.

8ـ بڕوانە بۆ نمونە شایەتی ئوم حوسەین ئەلبەیاتی کە ژنێکی تورکمانە و لەکاتی گرتنیدا روبەروی چەندین شێوازی جۆراوجۆری دەستدرێژی سێکسی بۆتەوە لەکاتی دانیشتنی شایەتیدان یا لێکۆڵینەوەی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ لەعێراقدا شایەتی داوە. لە23 / ئایاری 1992 دانیشتنەکان لەتاران بەسترا و لە13 / حوزەیرانی 1992 لە (دەنگی کوێت) مادەکەی بڵاوکرایەوە. هەروەها بڕوانە راپۆرتی جیم موێر : "لەپشت راکردنە ترسناکەکەی کوردەوە"، (کریستیان ساینس مۆنیتۆر)، 18 / نیسان / 1991، ل 1. جێم دەنوسێت : "زۆرێك لەسەرچاوەکان دەڵێن، سەبارەت بەهێندێك سیاسی کەللەشەق، رێوشوێنێکی ئاسایی باو هەبو، بەوەی کەسوکاریان دەهێنایە زیندان و لەپێش چاویان دەستدرێژییان دەکردە سەریان بۆ ئەوەی قسەیان لێدەربهێنن". کاتێك لەکۆتایی حەفتاکانەوە سەرکوتکردن بەفیعلی زاڵبو، ئیتر ژنان لەعێراقدا لەهەلومەرجێکی ئاڵۆز لەبەرچاوان "ونەدەبون". رێکخراوێك کەناوبانگی نیە و بارەگای لەلەندەنە داوا لە "لیژنەی نیودەوڵەتی دەکات ژنە زیندانی و بێسەروشوێنەکانی عێراق ئازاد بکرێن". لەساڵانی هەشتاکاندا هەوڵێکی زۆریدا زانیاری کۆبکاتەوە، لیست پێشکەش بکات و بەکاری راگەیاند هەستێت سەبارەت تەنگژەی ئەو ژنانە لەرۆژئاوادا.

9ـ رۆبەرت کارین " ریسوایی "بابەتی بەرگی"ئەلئەتلانتیك" بو، جلدی 269، ژمارە 2، (شوبات / 1992)، ل 47. ئاماژەکانی دی ئەم برگەیە لەلێکۆڵینەوەیەکی 30 لاپەرەیی وەرگیراوە.

10ـ قەرزاباری پەیڤینەکانی چەندین ساڵەی "مەی غەسوب" م لەبارەی ئەو بیروراپانەی بەتێروتەسەلی لێرەدا هاتوە، هەرچەندە بەدڵنیاییشەوە بەهیچ شێوەیەك لەسەر ئەو شتانەی لێرەدا نوسراوە بەرپرسیار نیە. بەتایبەتی بڕوانە کتێبەکەی : "ژنی عەرەب و رەسەنایەتی نێرینە"، (لەندەن : دار ئەلساقی 1991). وێنەیەکی هەمان بیرۆکەی لەوتاریکیدا دەرکەوتوە بەناونیشانی " مێخوازی و نێرینەی هەتاهەتایی لەجهانی عەرەبیدا "، نیو لێفت ریڤیو، ژمارە 161.

11ـ قەرزارباری فالح عەبدئەلجەبارم، لەبەر ئەوەی ئەم نەریتەی تکریتییەکانی پێراگەیاندم، کە دەگەرێتەوە بۆ سەردەمی عوسمانی لەگەڵ ئەو رقوکینە نامۆییەی لەبازنەکانی حوکمی بەعس لەکۆتایی شەستەکانەوە نشونمای کرد، بەمەبەستی زەفەربردن بەبنەماڵە ئۆرۆستۆکراتە بەناوبانگەکانی عێراق.

12. بۆ تەواوی بەسەرهاتەکە بڕوانە بەشی پێنجەم.

13. بڕوانە کارین " ریسوایی "، " زی ئەتلانتیك "، ل 40.

14. بەسەرهاتی ئەمەل مەسراتی و سارە ئەبو غەننام، لەپاڵ بەسەرهاتی دی، لەوتاریکدا هاتوە بەناوی "گرەنتی تاوانکردن" لەنوسینی ماتی ریڤیف (کۆڵ هایەر)، 8 / تشرینی دوەم / 1991. ریڤیف پێشتریش لەساڵی 1988 دا لەسەر ئەم بابەتەی نوسیوە، بەتایبەتی کاتێك کە ئاشکرایکرد دەستەڵاتدارانی ئیسرائیل لێبوردنێکی نائاساییان هەیە بەرامبەر بەو عەرەبانەی ژنەکانیان لەسەر مەسەلەی "تاوانی شەرەف" کوشتوە. ڤەرزاربارى کومەڵە وتارێکی ئیسرائیل شاهاکم لەسەر بابەتی تاوانی "شەرەفی خێزان"، زۆربەی ئەو زانیاریانەی بەکاریهێناوە سەرچاوەکەی چالاکی بوێرانەی رێکخراوی "ئەلفەنار"ی ژنانی فەڵەستینیە و جەخت لەسەر ئەم مەسەلەیە دەکاتەوە. هەروەها بڕوانە راپۆرتێکی نایابی ژمارە 83 بەناوی "سەرەتای بزوتنەوەی ژنانی فەلەستینی"، بەبەرواری 23 / ئاب / 1991. رێکخراوی "ئەلفەنار" لە 4 / تشرینی دوەمی/ 1991 لەدەرەوەی بنکەی پۆلیسی شارۆچکەی رەملە خۆپێشاندانێکی رێکخست کە ئەمەل مەسیراتی جارێکی دی دایەوە بکوژەکانی. خۆپێشاندەرە فەڵەستینیەکان (ژنان) دەستەڵاتدارانی ئیسرائیلیان تاوانبار کرد دەستی لەگەڵ نەریتە کۆنپارێزەکان تێکەڵ کردوە و ملیان بۆ کەچ کردوە. بڕوانە پەیامی هەواڵەکان کەفەنار بەزمانی عەرەبی لەحەیفای ئیسرلئیل دەریدەکات. کانونی یەکەم / 1991، ل 2.

15. ریڤیف (کۆڵ هایەر)، 8 / تشرینی دوەم / 1991.

16. لەتشرینی دوەمی / 1991، ئەبو عەلی (ناوێکی خوازراوە) لەشەقڵاوە (باکوری عراق)، زانیاری لەسەر ئەم بەڵگەنامە تایبەتە پێراگەیاندم. ئەبو عەلی لێپرسراوی رێکخستن و پۆلینکردنی هەشت هەزار بەڵگەنامە بو کەحزبی شیوعی عراقی لەئازاری 1991 دەستی بەسەرا گرتبو. وێنەی ئەسڵی بەڵگەنامەکانم نەبینی. نوسەرێکی ناوداری کورد و تێکۆشەریکی سیاسی لەرێگەی ئەو لیستانەی رێکخراوە کوردستانیەکان دەستیان بەسەراگرتبو دەتوانیت بیسەلمێنێ وێنەگرتن بەکامیرای شاراوە لەعراق ببو بەپیشەیەکی راستەقینە. باسی لەچەند حاڵەتێکی دیاریکراوی کاسێتی سێکسی ئابروبەرانە دەکرد لەخودی ریژیم دابەشی دەکرد بەمەبەستی شکاندنی چەند کەسایەتییەکی کوردی دیاریکراو کە زۆرجاران گومانیان لەهاوکاریکردنیان هەبو. بڕوانە چاوپێکەوتنەکەی ئیسماعیل زایەر و ..... لەگۆڤاری مافەکانی مرۆڤی هۆڵەندی (مینسن ریچن ماگازین)، ئایاری 1992. رێکخراوی میدڵ ئیست ووّچ - یش بەڵگەنامەی پۆلیسی عراقی هەیە کە ئاشکراکردنی خیانەتی خێزانی وەك ئامرازێك بەکاردەهێنێ بۆ ئەوەی بیانکات بەهەوالگر.

17ـ بڕوانە راپۆرتی تیریزا ئۆرنهێڵ، "ناچارکردنی ژنان بەڤسەکردن : زاروەرگرتنی ژنە فەڵەستینیە زیندانیەکان لەلایەن دەزگای ئەمنی گشتی ئیسرائیلەوە"، (لەندەن : پارێزەرانی مافەکانی مرۆڤ لەئیسرائیلدا، 1992)، لەرێگەی لێکۆڵینەوەی هێندێك حاڵەتدا دەرکەوتوە چۆن دەزگای ئەمنی

ئیسرائیل : (گەشەی بەتەکنیکی دیاریکراوی تایبەت بەژنان داوە، وەك زۆربۆهێنانی سێکسی، و تەوزیفکردنی چەمکی عەرەبی لەمەر " شەرەف ژن ")، ل 17. هەروەها بڕوانە پەراوێزی ژمارە 25 ـ ی (خورافات).

18ـ عیسام ئەلخەفاجی "ترسی دەوڵەت و داروخانی سیاسەت لەعراقدا"، "میریپ ریپۆرتس"، (ئایار ـ حوزەیران / 1992)، ل 16.

19ـ قەرزاباری مەی غەسوب ـ م کە ئاماژەی پێدام بەوەی پێویستە ئەم جیاوازییەی نێوان وڵاتێکی وەك سعودیە و عراق لەبەرچاوبگیرێ.

20ـ ئەو کەسەی ئەمەی پێراگەیاندم، لەهاوێنی 1992 لەلەندەن چاوم پێیکەوت، بەڵام پێی خۆشە ناوی نەهێنرێ.

21ـ لەدوای ئەو هەمو شپرزەیی و هەڵچونەی ساڵانی حوکمی بەعس، کەچی هێندیك کەسایەتی لەئۆپۆزیسیۆنی عراقیدا ئیسلام لەسیاسەتدا بەکاردەهێنن، ئەویش بەناوی پێویستی گەڕانەوە بۆ "ئەسڵ" و "نەریت" پاساو دەدرێتەوە. خاڵی یەکەم بریتیە لەوەی ئەم پاساوانە هەمیشە ئەوە پشتگوێ دەخات کە ئەم رەگوریشە هەمان بونی جارانی نەماوە. گرنگ نیە لەکاتی راپەرینی ئازاری 1991 دا چەند کەس دروشمی ئیسلامییان دوتەوە، لەبەر ئەوەی ئەو خەڵکانەی دروشمی "اللەأکبر" یان دوتەوە، هەر خۆشیان هەمو شتێکی چواردەوریان لەنێو دەبرد. چونکە نیهلیزمیش (العدمیە) بەناوی ئیسلامەوە هەر میراتی بەعسە و هیچ پەیوەندییەکی بەئیسلامی تەقلیدییەوە نیە. ناکرێ شتێکی وەك گەڕانەوە بۆ ئیسلامی راستەقینە لەعراقدا روبدات، چونکە ماوەیەکی زۆرە عراقییەکان بەشێوەیەکی قوڵی ئەوتۆ بون بەخەڵکانێکی (هاوچەرخ) کەتوانای پاشگەزبونەوەی تیانیە. رەنگە تەنها ئیسلام وەك ئایدۆلۆجیایەکی سیاسەتی نوێ بەکاربهێنرێ کەجێگەی ئایدۆلۆجیای بەعس بگرێتەوە و وەك ئەویش دەرئەنجامی وێرانەیی لێبکەوێتەوە (لەماوەیەکی دوردا زیان بەخودی ئیسلامیش دەگەیەنێت). ئەمڕۆ عراقییەکان پێویستیەکی زۆریان بەوە هەیە لەسیاسەتدا لەهەمو فیکرێکی ئایدۆلۆجی دوربکەونەوە، بەئیسلامیشەوە.

22ـ بڕوانە راپۆرتی رۆی گوتمان لەرێگەی چاوپێکەوتن لەگەڵ 20 قوربانیدا، (نیویۆرك نیوزدەی)، 23 / ئاب / 1992، ل 7 و 39.

23ـ لەدوای پێشکەش کردنی بەڵگەی تەواو بەدادگای سەربازی دەولی کەساڵی 1946 لەتۆکیۆ بەسترا بەرەسمی گەیشتنە ئەم ژمارەیە. لە لێکۆڵینەوەیەکی سۆزان براون میلەرەوە وەرگیراوە لەسەر ئەم بابەتە بەناونیشانی "لەدژی ئیرادەمان : پیاوان، ژنان و دەستدرێژی کردن"، (نیویۆرك: بانتام بۆکس، 1980)، ل 58.

24ـ سەرچاوەی پێشو. ل 86 ـ 87.

www.dengekan.com

25. پوختەیەکی ئەم کێشانە لەپاڵ لێدوانێکی کورت لەبارەی پەرچەکردار لەسەر نامێلکەکە لە کانونی یەکەمی 1989 لە "ژنان لەپێناوی ژنە زیندانیە سیاسیەکاندا ـ ئەلقودس" هەیە. (ئەلقودس ـ راپۆرتی شەش مانگی، کانونی دوەم ـ حوزەیران / 1990)، بڕوانە لاپەرەی 12 ـ 13، کێشەی دەستدرێژی سێکسی.

26ـ لێکۆڵینەوەی 1982 لەئۆریگۆن (وڵاتە یەکگرتوەکان) ئەنجام درا. بڕوانە (عەقلی دەستدرێژیکار)، نیوزویك، 23 / تەموز / 1990، ل 46.

27. "نەبونی هاوسۆزی یەکێکە لەپایە هەرە جیگیرەکانی دەستدرێژیکردن، چونکە پەلاماردەران توانای قایلکردنی خۆیان هەیە، بەوەی قوربانییەکە ئارەزوی هەبوە یا شایانی ئەو دەستدرێژیکردنەبوە". سەرچاوەی پێشو. ل50.

28. چاوپێکەوتنی ژنە عراقیەکان کە مادەیەکی سەرەکی کتێبەکەی سەنا ئەلخەیاتە "شەرەف و ریسوایی"، (لەندەن، دار ئەلساقی، 1990) لەکاتی شەڕی عراق ـ ئێراندا ئەنجام درابو. ئەو توندوتیژییەی لەپەیوەندی شەخسی نێوان کەسەکاندا هەیە (بەڵام توندوتیژی سیاسی نیە)، لەتێروانینیان بۆ پەیوەندی خێزان و سێکس بەدیاردەکەوێت، کە ئەویش بەرهەمی گوزەراندنی چەندین ساڵەی ژیانە لەژێر حوکمی بەعسدا. بەڵام ئەگەر ئەو چاوپێکەوتنانە لەساڵانی پەنجا وشەستەکاندا ئەنجام بدرایە، واتە پێش ئەوەی توندوتیژی بەو رادەیە مۆرکی دامەزراوەیی وەربگرێ، ئەوا پێم وایە ئەم دەرئەنجامەی ئێستای نەدەبو.

29. بڕوانە ریفیف " کۆڵ هایەر "، 8 / تشرینی دوەم / 1991.

30ـ بڕوانە وتارەکەی ئیما دایلی لەبارەی چاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ د. هاریتۆس فاتوراس بەناونیشانی "خەڵکانی ئاسایی توانای شەڕئەنگیزییان هەیە"، (ئەندیپێندنت)، 10 / ئاب / 1992.

31. راپۆرتێکی دورودرێژە لەسەر روداوەکە، لەنوسینی رۆی گوتمان، "نیویۆرك نیوزدەی"، 23 / ئاب / 1992، ل 7 و 39.

32. ئەحمەد توتنچی، نوسەری ئەوکورتە چیرۆکەیە کەلەبەشی حەوتەمدا ئاماژەم پێکردوە.

33. ریفیف، کۆڵ هایەر، 8 / تشرینی دوەم / 1991.

34. سەلمان موسالحە، (شەرەف ونبوی عەرەب)، هاریتز، 27 / ئازار / 1991. لەوەرگێڕاوەکەی ئیسرائیل شاهاکەوە وەرگیراوە لەراپۆرتی ژمارە 67، بەناونیشانی "فەڵەستینیەکانی ئیسرائیل لەکەشوهەوای رەخنەلەخۆگرتن گفتوگۆی دیموکراسی دەکەن".

35. مەی غەسوب، " ژنی عەرەب "، ل 9 ـ 10.

36ـ وتاری "لەگەڵ رێز و پێزانیم بۆ هەمو خێزانەکەم، دەمەوێت بژیم"، لەنوسینی ئامی گینسبرگ، " هاداشوت "، 12 / تشرینی دوەم / 1991، هەروەها ئەم وتارە لەکۆمەڵەکەی شاهاك دا هەیە کەلەپەراوێزی 14 باسکراوە.

37. ئەم ژمارەیە لەوتارێکی پارێزەر "ئەسما جەهەنگیز" وەرگیراوە، بەناوی (دەستدرێژیکردن رووی زۆری هەیە)، لەچاپە پاکستانییەکەی " هیراڵد ئەنیۆڵ"، کانونی دوەم / 1992، ل 52. هیراڵد هەژدە لاپەرەی وتارە جیاوازەکانی بۆ "سیاسەتی دەستدرێژیکردن" لەپاکستان تەرخانکردوە. ئنجا بەدوای ئەویشدا دوو روداوی بەناوبانگی تیایە بۆ پاکتاوکردنی حیساباتی سیاسی لەرێگەی دەستدرێژکردنە سەر ئەو ژنانەی سەر بەچینی خوارەوەی کۆمەڵ بون. قەرزارباری "سارە زەیدی" م کەسەرنجی بۆ ئەم مادەیە راکێشام. ترسناکی بارودۆخەکەی پاکستان و ئەو شێوازەی یاسای سنور بەئاشکرا لەگەڵ بنەماکانی مافەکانی مرۆڤ ناکۆك دەوەستێتەوە لەراپۆرتێکی 153 لاپەرەییدا خراوەتە روو کە رێکخراوی هیومان رایتس ووچ دەریکردوە بەناونیشانی : "دەبڵ مەترسی : دەستدرێژییەکانی پۆلیس بۆ سەرژنان لە پاکستاندا". (نیویۆرك / 1992).

38. " تایمز ئۆف ئەندیا " لە (ژنان لەهێڵی پێشەوە) وەرگیراوە. راپۆرتێکی رێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتیە لە ئازاری 1991 دەرکراوە، ل 19، هەروەها تیایە هاتوە : "پێدەچێت دەستدرێژیکردن لەکاتی زینداندا بەرادەیەکی ئەوتۆ زیادیکردوە کە ناونیشانی "پۆلیس شەڕ بەژنان دەفرۆشن" بوە بە بابەتێکی رۆژانەی رۆژنامەکان. ئەگەر وایدەبنێین لە97٪ ئەو کێشانەی پەیوەستن بەدەستدرێژیکردنەوە یا هەڵدەوەشێتەوە یا رەتدەکرێتەوە بەبیانوی ئەوەی پۆلیس ناتوانێت (لەچاپ دەرنەچوە) ئەو ئاستەنگییانەی دوچاری چارەسەری دەستدرێژیکردن بۆ سەر گیراوەکان دەبێتەوە، ناکرێ بەهەند وەرنەگیرێ".

39. بڕوانە " بەبێ خوایشتی خۆیان " لە "فۆکاس" بلاونامەیەکی رێکخراوی لێبوردنی نێو دەوڵەتیە، شوبات / 1992، ل 4.

40. بەپێی قسەی سوزان نەسر، یەکێکە لەئەندامەکانی ئەلفەنار، لەکاتی چاوپێکەوتنیدا لەگەڵ ئەیاد رەحیم لەئاياری 1992دا دەڵێت : "ئەلفەنار" لە بەهاری 1991 دامەزرا. دامەزراندنی پزیسکی کێشەی کچێکی فەلەستینی تەمەن بیست ساڵان بو، کچەکە خەڵکی گوندی ئیکسال ـ ی سەر ئەلجەلیل بو کە لە تەمەنی پازدە ساڵییەوە باوکی دەستدرێژی دەکردە سەری. لەئەنجامدا کچەکە سکی پڕ دەبێت و تەرمەکەی بەسوتاوی لەسەیارەیەکدا دەدۆزرێتەوە. بەڵام پۆلیسی ئیسرائیلی باوکی کچەکە ئازاد دەکات، ئیتر ژنانی فەلەستینی دەست دەکەن بەسکاڵا کۆکردنەوە و داوا لەدەستەڵاتداران دەکەن دادگایی بکەن. ئەمرۆ ژنانی فەنار لەگوندە عەرەبی و قوتابخانە ئامادەییەکاندا کۆڕدەگرن لەسەر بابەتی شەرەف و ریسوایی لەکۆمەڵگەی عەرەبیی ئیسلامدا. کاتێك شێخ محەمەد غەدیر لەچاوپێکەوتنیکی رادیۆیدا وتی :"پێویستە شەرەفی خێزان بپارێزی" و ئەگەر ژنێك "ریسوایی بەسەر خێزانێکدا هێنا، پێویستە رەفتاری لەتەکدا بکرێ، تا دەگاتە کوشتنیشی". ژنانی فەنار داوایان

لەدادوەری گشتی کرد بەتومەتی هاندانی کوشتن شێخ تاوانبار بکات. هەروەها بڕوانە گینسبرگ (هاداشوت)، 12 / تشرینی دوەم / 1991.

41. "بەیانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێو دەوڵەتی دەربارەی مافەکانی مرۆڤ لەسوریا"، واشنتن، 24 / نیسان /1991.

42- بڕوانە پەراوێزی ژمارە - 3 - لەسەرچاوەکانی دی لەسەر ڕوداوەکەی حەما، لەپاڵ ئەم چاوپێکەوتنەی سەعید کەلە بەهاری 1992 لەولاتە یەکگرتوەکان سازکرا. بێگومان سەعید ناوێکی خوازراوە.

43. بڕوانە وتارەکەی مارتین ئەمیس لە ئەسیوشێتد پرێس کەلە "ناشوا تەلەگراف" بلاوبۆتەوە لە "نیو هامپشایر"، 14 / حوزەیران / 1991، هەروەها بڕوانە (بۆستن سەندای گلۆب)، 9 / حوزەیران / 1991.

44. بڕوانە راپۆرتەکەی جودیت میلەر، "زی نیویۆرك تایمز"، 30 / تشرینی یەکەم / 1990.

45. بڕوانە راپۆرتی ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی، هەروەکو لە "تایمز" (لەندەن) لە 2 / تشرینی دوەم / 1990 ئاماژەی پێکردوە.

46. بڕوانە راپۆرتی میدڵ ئیست ووچ بەناونیشانی "سەرکەوتن بوە شتێکی بێزراو"، ئەیلولی 1991 و بلاوکراوەیەکی ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی لەسەر ئەشکەنجەدان و کوشتن لەکوێت. 18 / نیسان / 1991.

47. ئەم هەمو وردەکارییە لەسێ راپۆرتی جۆن کیفنەر دەرهێنراوە، "نیویۆرك تایمز"، 22 / کانونی دوەم - 30 / کانونی دوەم - 9 / شوبات / 1986.

48. تەقاندنەوەی دوو ئۆتۆمۆبێل لەپیادەکردندا لەپیادەکردنەکانی ئیسرائیل دەچێت لەلوبناندا، ئەویش دووجار بۆردومان کردنی ئۆردوگایەکی پەنابەرانە لەماوەیەکی کورتدا.

49. ئەم ژمارەیە لە 6 / ئازار / 1992 لە " ئەلنەهار" بیروتی بلاوکرایەوە. یەکەم ژمارەی رەسمی لەسەر ژمارەی کوژراوەکانی شەڕی ناوخۆی لوبناندا، هەروەکو نوسینگەی زانیاری ئیدارەی پۆلیسی بیروت پشتڕاستی کردۆتەوە، لەهەمان ژمارەی ئەلنەهار بلاوبۆتەوە. ئەگەر بەشێوەیەکی دی دەرنەکەوتبێت، ئەوا وەك سەرچاوەیەك پشتی پێدەبەستم.

50. ژمارەکان لە لێکۆڵینەوەیەکی "سەلیم نەسر" - دوە وەرگیراوە بەناونیشانی :"لوبنان : راستی نوێی کۆمەلایەتی و کێشەی بونیات نانەوە"، لەپرێسس چاپکراوەتەوە، لەبلاوکراوەکانی نێوەندی لێکۆڵینەوەی نێو دەوڵەتی لەزانکۆی - میت - جلْدی 3، ژمارە 1 (زستانی 1991 - 1992)،ل13.

51. جین سەعید مەقدەسی، "پریشکی بیروت : یادەوەری جەنگ"، (نیویۆرك : پریسیا بۆکس / 1990)، ل 243 - 244.

52ـ هـەمو ئامارەکـان لەوتاریکـدا وەرگـیراوە بـەناوی "راپـەڕین لـەخۆی هەڵدەگەڕێتـەوە"، "ئیکۆنۆمیست"، 16 / ئەیلول / 1989. ل 41.

53ـ نوسـەری فەڵەسـتینی، ئـەمیل حـەبیبی بەشـێوەیەکی ئاشکرا دیواری بێـدەنگی لەسـەر ئـەم تاوانانە روخاند. بڕوانە وتارەکانی لە "ئەلقودس ئەلعەرەبی"، 20 / ئازار ـ 22 / ئایاری 1991.

54ـ بۆسـت هیلترمـان "زی نایـشن"، 10 / ئـەیلول / 1990. لێـرەدا حـەبیبی لەرەخنەیـەکی توندیـدا لەتونـدرەوی فەڵەسـتینەکان، بەرێکـەوت ئامـاژە بەکوشـتنی 300 کـەس دەکـات بـەبیانوی هاوکاریکردنی ئیسرائیل. "ئەلقودس ئەلعەرەبی"، 20 / ئازار / 1991.

55ـ " زی نایـــشن "، 10 / ئــەیلول / 1990. ناونیـشانی وتارەکـەش : "دوژمــنی نــاوخۆی راپەڕین"ە.

56. هەروەکو لەراپۆرتی "بۆستن گلۆب" بڵاوبۆتەوە. 30 / ئایار / 1992.

57. عید بەنائومێدی کۆبونەوەکەی بەجێهێشت و لەچاوپێکەوتنێکی تریـدا وتـی : رەنگـە دوەم کەسی ئەم زنجیرەیە بێت. بڕوانە "بۆستن گلۆب" 20 / حوزەیران / 1992.

58. وتارەکەی لە "ئەلقودس ئەلعەرەبی"، 9 / نیسان / 1991.

59. قەسیدەکە ناوی (شاری سەدەی یەکەم) ە و لە7 / ئازاری 1991 نوسراوە، واتـە لەکاتێکـدا نوسـراوە کەراپـەڕینی خـەڵکی عـراق لـەدژی ریـژیمی عـراق سـەرکوتدەکرا، ئـەو راپەرینـەی لەشـاری بەسـرەوە دەسـتی پێکـرد. ئـەم قەسـیدەیە بەعـەرەبی چاپکراوە لەگـەڵ وەرگێرانێکـی ئینگلیـزی کـە نوسەری فەڵەستینی، ئەنتوان شەماس وەریگێڕاوە لـە "میـدیتیریان"، گۆڤارێکی وەرزییـە، دوو ژمـارەی پێکەوەیە 2 و 3، ل 78 ـ 81.

60ـ ئـەمین ئەلعیـسا وتارەکـەی بـەناوێکی خـوازراو نوسـیوە، ئـەویش م. یـەحیا، بەناونیـشانی "مەحمود دەرویش و رێگەیەکی داخراو"، لە 26 / ئازاری 1987 لە "عراق ئەلغەد" بڵاوکرایەوە.

61. هەمویان لەدەقی لێدوانەکەی محمود دەرویـشەوە وەرگیراوە کەلـە هەفتەنامـەی "ئەلتەلیعـە ئەلعەرەبیە" بڵاوکرابۆتـەوە، کەلـەپاریس دەردەچێت، ژمـارە 151. 31 / ئـازار / 1986، ل 38 ـ 39.

62. قەسیدەکەی دەورۆیش ناوی "کردستانە" و لەوتارەکەی ئەلعیسا وەرگیراوە، لەپەراوێزی 60 باسکراوە.

10 ـ پێناسەی بێدەنگی

1ـ سـادق جـەلال ئەلعـەزم "رەخنـە لـەخۆگرتن لـەدوای شکـستدا"، (عـەکا : دار ئەلجـەلیل / 1969)، ل 20.

2ـ جگەلـە "وضـاح شـرارة"، مامۆسـتای زانـستە سیاسـیەکان لـەزانکۆی لوبنـان، کەلـەدوای داگیرکردنی کویّت دەمودەست وتاریّکی نایابی نوسی، و هـەمان ئـەو بابەتانـە دەگیّڕیّتـەوە کەبەرهـەمی سەرەتایی ئەلعەزم بو، و یـاری بەناونیـشانەکانی دەکـرد. بڕوانـە وتارەکـەی "رەخنەلـەخۆگرتن لـەکاتی شکستدا" کەلە 25 / ئابی 1990 لە "ئەلحـەیات" بڵاوبۆتـەوە. شـەرارە بەراشکاوی هێرشـی دەکـردە سەر ناوەرۆکی گوتاری قـەومی و جـەماوەری، ئەمـە لەکاتێکدا ئـەم گوتـارە لەهـەمو لایەکـەوە لـەبیروت چوار دەوریان دابو، بۆیە ئەگەر رەچاوی هەلومەرجەکە بکەین ئەوا رەفتارێکی بوێرانە بو.

3ـ ئیـدوارد سـەعید "رۆژهەڵاتناسـی"، (نیویـۆرك : رانـدۆم هـاوس / 1979)، لەپیـشەکیەوە وەرگیراوە، ل 11، تیایـە دیاریـدەکات کێ دەبێتـە بابـەتی کتێبەکـە و کێ "ئێـستا رۆژهەڵاتناسـە" (ل 204)، و بیرکردنـەوەی سـەعیدیش دیاریـدەکات سـەبارەت رۆژهەڵاتناسـی "لەچـاپ دەرنەچـووە"، و هەنوکە، هەروەکو لەسەر "هەمو" ئوروپییەك دەیڵێت.

4. سەبارەت رەخنەی عەرەب لەسەر ئەم کتێبە، بڕوانە سادق جەلال ئەلعـەزم، "رۆژهەڵاتناسـی و رۆژهەڵاتناسی ئاوەژو" لەگۆڤاری "ئەلحەیات ئەلجەدیدە" بڵاوبۆتەوە، ژمارە 2، (کانونی دووەم ـ شـوبات / 1981). ئەم کتێبە بەهەمان ناونیشانیش بەزمانی ئینگلیزی لە "خەمسین" بڵاوبۆتەوە، ژمارە 8، (ئیتاکا پرێس، لەندەن / 1981).

5. کاتێك ئەمیل حەبیبی لەئایاری 1992 خەڵاتی ئەدەبی ئیـسرائیلی قبـوڵ کـرد، تورەبـونێکی زۆری لێکەوتەوە، روناکبیرانی عەرەب یەك لەدوای یەك قبوڵکردنی ئەو خەڵاتەیان شەرمەزار کـرد (بـۆ نمونە مەحمود دەرویش، عەبدئەلرەحمان مونیف، سەمیح قاسم، جۆرج تەرابیشی، عـەزیز ئەلعەزمـە، جـابر عـسفور، هیـشام شـەرابی و زۆرێکـی دی). لـەبارەی لێـدوانێکی کـورتی هەریـەکێك لـەو کەسـانە و خـەڵکانی دی سـەبارەت بەرەتکردنـەوەی قبـوڵکردنی خەڵاتەکـە، بڕوانـە، "ئەلحـەیات"، 24 / ئـازار / 1992. هـەروەها یـەکێتی نوسـەران و رۆژنامەنوسـانی فەڵەسـتینیش حـەبیبیان رەخنـەکرد. لێـرەدا پێویستە ئاماژە بەوەش بکرێ کە حەبیبی لەلایەن نەوەی نوێی سەرکردایەتی فەڵەستینی ناو ئیسرائیل و ناوچـە داگیرکراوەکانـەوە پـشتگیری لێـدەکرا، وەك حـەنان عەشـراوی و فەیـسەل ئەلحوسـەینی. بـۆ پـشتگیریکردن لـە حـەبیبی بڕوانـە رەخنەیـەکی دانـسقە لەنوسـینی حـازم سـاغیە، "مەسـەلەی ئـەمیل حەبیبی"، رۆژنامەی "ئەلحەیات"، 30 / ئازار / 1992.

6. بڕوانە " رۆژهەڵاتناسی "، ل 61.

7. سەرچاوەی پێشو. ل 1.

8ـ لەقەسـیدەکەی ئـەدۆنیس سـاڵی 1982 لەسـەر بـیروت، لەئـەنتۆلۆجیای شـیعری عـەرەبی بڵاوکرایــەوە کەبەهــەردوو زمــانی عــەرەبی و ئینگلیــزی دەردەچــێت، بەناونیــشانی (قوربانیــەکانی نەخشە). دار ئەلساقی. ل 138.

9ـ بڕوانە فواد عەجمی (بێدەنگی لەکولتوری عەرەبیدا)، "زی نیو ریپابلێک"، 6 / نیسان / 1987.

10ـ خالیدی (قەیرانی کەنداو : سەرچاوە و ئاکامەکانی) ل 3.

11ـ ئەو گۆرانییەی بەم دێرانە دەست پێدەکات ناوی (دکتۆر) ە و سالی 1939 دانراوەو هەر هەمان سالیش لەرادیۆی بەغداوە تۆمار کراوە.

12ـ نعوم چۆمسکی "بەرپرسیارێتی روناکبیران"، جاری دوەم "قاریء شومسکی" دەریکرد، (نیویۆرك بانتیون بۆکس، 1987).

13ـ ئۆلیڤەر ساکس، (رابون)، لەندەن بیکادور 1991، ل234.

14ـ شکلار " شەڕئەنگیزی ئاسایی"، ل 8 ـ 9، رستە نایابەکەی "دڵرەقی بکەین بەسەرەتا" مونتانیە دایهێناوە، لەدوای خوێندنەوەی شکلار بۆم ئاشکرابو، دزێوترین شەڕی سیاسی لەنێو هەمو شەڕەکانی دی، هەروەکو شکلار- یش لەکتێبەکەیدا دەیسەلمێنێ بریتیە لە دڵڕەقی.

پێرست

بابەت		لاپەڕە
پێشەکی نوسەر		15
	بەشی یەکەم / دڵڕەقی	33
1. **خەلیل**		35
2. **ئەبو حەیدەر**		69
3. **عومەر**		130
4. **مستەفا**		168
5. **تەیمور**		187
6. **یادکردنەوەی دڵڕەقی**		247
عراق بەرەو کوێ؟		265
	بەشی دوەم / بێدەنگی	283
7. **من کێم؟**		285
8. **خورافاتی نوێی ناسیونالیزم**		312
9. **دیمەنەکانی دڵڕەقیو بێدەنگی**		354
	10. پێناسەی دڵڕەقی	391
	پەراوێزەکان	412